

ՀԱՄԱՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՌՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ 2008-2009

ԱՍՓՈՓԱԳԻՐ

ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն

ՄԱԲՀ «Ընդդեմ գենդերային բռնության

Հարավային Կովկասում» ծրագիր

Պ. Ադամյան 14, Երևան, Հայաստան

Հեռ.՝ +374 10 54 17 92

Էլ. Փոստ՝ sargizova@unfpa.org

«Համապետական հարցում

Հայաստանում կանանց նկատմամբ

ընտանեկան բռնության վերաբերյալ

2008-2009» ամփոփագիր

© 2010 ՄԱԿ-ի Բնակչության

հիմնադրամ

ԵՐԵՎԱՆ 2010

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտության հիմքը

Ա. Զեկույց

Այս զեկույցը հիմնված է Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ համապետական հետազոտության վրա, որն իրականացվել է 2008թ. ՄԱԿ-ի Բնակչության հիմնադրամի «Ընդդեմ գենդերային բռնության Հարավային Կովկասում» (ՄԱԲՀ ԸԳԲ) ծրագրի¹ և Հայաստանի ազգային վիճակագրական ծառայության (ԱՎԾ) կողմից: Սա ազգային մակարդակով առաջին ներկայացուցչական ընտրանքային հետազոտությունն է կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ և միակն է իր տեսակի մեջ՝ շրջանակների, մասշտաբի, մեթոդաբանության և ձևերի բերված տվյալների առումով:

Զեկույցում ամփոփված են հարցման հիմնական արդյունքները, հատուկ ուշադրություն է բերված համապատասխան ցուցիչներին և առանձնահատուկ թեմաներին: Հետազոտության արդյունքներն արժեքավոր տեղեկատվություն են տրամադրում *կանանց նկատմամբ բռնության հիմնական ձևերի տարածվածության և հաճախականության* վերաբերյալ, ներառյալ՝ սեռական զուգընկերոջ կողմից և ոչ զուգընկերոջ կողմից գործադրվող բռնությունը, կնոջ ֆիզիկական, հոգեկան և վերարտադրողական առողջության վրա *գենդերային բռնության ազդեցության, այս երևույթի հետ կանանց պայքարի ռազմավարությունների և մեխանիզմների*, կանանց նկատմամբ բռնության հանդեպ *վերաբերմունքի, մանուկ հասակում սեռական բռնության ենթարկվելու*, ինչպես նաև կնոջ *սոցիալ-տնտեսական կարգավիճակի, ֆինանսական ինքնուրույնության և գենդերային բռնության* միջև կապի վերաբերյալ:

Եզրափակիչ զեկույցի հիմնական նպատակներն են հարցման տվյալները և վերլուծության արդյունքները *ներկայացնել* քաղաքականություն մշակողներին, համապատասխան պետական գործակալություններին, միջազգային կազմակերպություններին և դոնորներին, ոչ կառավարական կազմակերպություններին, փորձագետների համայնքին, լրատվամիջոցներին և լայն հասարակությանը, *բարձրացնել նրանց իրազեկությունը* երկրում կանանց նկատմամբ բռնության տարածվածության շուրջ և դրանով *նրանց հնարավորություն տալ* կայացնել առավել տեղեկացված քաղաքական որոշումներ և կատարել առավել ճիշտ ընտրություններ ու ավելի արդյունավետ արձագանքներ մշակել, այդ թվում՝ իրականացնել գենդերային բռնության դեմ պայքարի ավելի թիրախային քարոզարշավներ:

Մույն զեկույցում ներառված է հարցման արդյունքների թե՛ նկարագրական մակարդակը և թե՛ ավելի խորը և մանրամասն, ինչպես նաև բարդ վերլուծությունը, որտեղ հարցման տվյալները ներկայացված են ավելի լայն սոցիալ-տնտեսական և մշակութային համատեքստում և ուսումնասիրված գենդերային ներկա իրավիճակի տեսանկյունից:

Բ. Հետազոտության նպատակներն ու հարցերը

Հետազոտության նպատակներն էին՝

- Տրամադրել ճշգրիտ և հավաստի պաշտոնական և միջազգայնորեն համադրելի բազային տվյալներ սեռական զուգընկերոջ կողմից և ոչ զուգընկերոջ կողմից կանանց նկատմամբ բռնության ձևերի տարածվածության և հաճախականության վերաբերյալ՝ ձևերի բերելու երկրում տվյալ երևույթի մասշտաբների և շրջանակների վերաբերյալ հիմնավորված պատկերացում:
- Սահմանել սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնության ենթարկվելու մի շարք պատճառներ:

¹ «Ընդդեմ գենդերային բռնության Հարավային Կովկասում» ծրագիրը մեկնարկել է 2008թ. ապրիլին: Այս եռամյա ծրագրի հիմնական նպատակն է ձևավորել նպաստավոր միջավայր Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում գենդերային բռնության կրճատման համար և աջակցել վերջիններիս այս ոլորտում ստանձնած միջազգային պարտավորությունների կատարման հարցում: Ծրագրի գլխավոր բաղադրիչներից է «Կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության համազգային հետազոտություն»-ը: Հետազոտության արդյունքները կօգտագործվեն իրազեկման բարձրացման ուղղված գործունեության մեջ և հիմք կհանդիսանան գենդերային բռնության դեմ պայքարի համապատասխան ազգային քաղաքականության և ռազմավարության ձևավորման համար:

- Ստանալ 15 տարեկանից ցածր աղջիկների նկատմամբ կիրառվող սեռական բռնության մասին տվյալներ:
- Մահմանել և գնահատել սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնության վտանգներն ու պաշտպանական գործոնները:
- Հետազոտել սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնության և կնոջ ֆիզիկական, հոգեբանական և վերարտադրողական առողջության վրա դրա ունեցած ազդեցության միջև կապը:
- Մահմանել և գնահատել բռնության դեմ պայքարի ռազմավարությունների, մեխանիզմների և ծառայությունների արդյունավետությունը, որոնց (կարող են) դիմել կանայք՝ բռնության ենթարկվելու դեպքում:
- Հետազոտել, թե արդյոք կանայք դիմում են բռնության ի պատասխան տղամարդ զուգընկերոջ գործադրած բռնության, թե՛ չեն հրահրվում:
- Ստուգել կանանց նկատմամբ բռնության հանդեպ վերաբերմունքը:
- Իրականացնել տվյալների մանրագնին և խորը վերլուծություն և կատարել եզրահանգումներ:
- Նպաստել շահագրգիռ կողմերի՝ սեռական զուգընկերների և ոչ զուգընկերների կողմից բռնության ենթարկվելուց կանանց պաշտպանելու համար անհրաժեշտ կարողությունների հզորացմանը:
- Առաջարկություններ ներկայացնել՝ օգնելու կառավարության համապատասխան գործակալություններին մշակել կանանց նկատմամբ բռնությանն անդրադարձող ավելի արդյունավետ և լավ թիրախային քաղաքականություն և միջամտող միջոցառումներ:
- Ընդգծել հասարակության մեջ կանանց ենթակա կարգավիճակի (որը գենդերային մշտական անհավասարության արդյունք է) և բռնության նկատմամբ նրանց մեծ խոցելիության միջև կապը:
- Նպաստել կանանց նկատմամբ բռնության խնդրի մասին ավելի մեծ հանրային իրազեկությանը հայ հասարակության մեջ, քանի որ այդ իրազեկությունը *sine qua non* է գենդերային բռնության արդյունավետ կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի համար:
- Ցույց տալ, որ կանանց նկատմամբ բռնությունը կանխելի է:
- Խթանել հանրային քննարկումներ՝ այս երևույթի և Հայաստանում նրա գերակշռության հետագա ուսումնասիրության նպատակով:

Ուսումնասիրության հետազոտական հարցերն էին՝

- Արդյո՞ք կանանց նկատմամբ բռնությունը լայն տարածված երևույթ է Հայաստանում:
- Կանանց նկատմամբ բռնության ո՞ր ձևերն են ավելի տարածված:
- Ընտանեկան բռնության/սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնության դեպքերն ավելի՞ տարածված են, քան այլ բռնարարների կողմից բռնությունը:
- Սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնության դեպքում որո՞նք են վտանգներն ու պաշտպանական գործոնները:
- Որո՞նք են սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնության ենթադրելի պատճառները և ի՞նչ հարաբերական կշիռ ունեն:
- Արդյո՞ք սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնությունն ունի էական բացասական հետևանքներ կանանց առողջության վրա: Եթե այո, ապա ի՞նչ չափով:
- Ֆիզիկական և/կամ սեռական բռնության ենթարկված կանանց ո՞ր տոկոսն է վնասվածքներ/ֆիզիկական վնաս կրել, և այդ վնասների ո՞ր տեսակներն են տարածված:

- Արդյո՞ք 15 տարեկանից ցածր երեխաների նկատմամբ սեռական բռնություն իսկապես գործադրվում է:
- Արդյո՞ք կանայք արդարացնում են կանանց նկատմամբ բռնությունը: Եթե այո, ապա բռնության ո՞ր ձևերը և ո՞ր դեպքերը: Որքանո՞վ խորն են գենդերային որոշ կարծրատիպեր:
- Բռնության դեմ պայքարի ի՞նչ ռազմավարությունների են հետամուտ կանանց նկատմամբ բռնության զոհերը:
- Ի՞նչ գործողություններ են իրականացնում կանայք սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնությունը նվազեցնելու նպատակով: Արդյո՞ք բռնությամբ հակազդումը հազվադեպ բնույթ ունի:
- Ի՞նչ կապ կա սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնության և կնոջ տնտեսական հնարավորությունների կամ դրանց բացակայության միջև: Որքանո՞վ են տարածված կանանց տնտեսական ինքնուրույնությունից զրկելու եղանակները:
- Վերոնշյալ բոլոր իրավիճակներում հարցվածների ընտրված կենսագրական բնութագրիչներից յուրաքանչյուրը որքանո՞վ է նշանակալի ըստ սեռազատված տվյալների:

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԵՎ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Նպատակ ունենալով պաշտոնական հենք ապահովել գենդերային բռնության (ԳԲ) վերաբերյալ քաղաքականություն մշակողների համար և նրանց օգնել ԳԲ-ի կրճատմանն ուղղված թիրախային քաղաքականության և ծրագրերի մշակման հարցում, ինչպես նաև նպաստել բնակչության շրջանում իրազեկության բարձրացմանը՝ ծրագիրը գենդերային բռնության վերաբերյալ համապետական հետազոտություն է ձեռնարկել գենդերային բռնության և, մասնավորապես, կանանց դեմ ուղղված ներընտանեկան բռնության վերաբերյալ ճշգրիտ տվյալների բազմակողմանի վերլուծություն անցկացնելու նպատակով:

Հայաստանում իրականացված հետազոտությունը ԳԲ տվյալների հավաքման ոլորտում առավել լայնածավալ տարածաշրջանային նախաձեռնության մի մասն էր: Հայաստանում այն իրականացվել է ՄԱԲՀ ԸԳԲ-ի կողմից՝ **Ազգային վիճակագրական ծառայության** (ԱՎԾ/ՆՏՏ) հետ համագործակցությամբ: Նախաձեռնությունը մեծապես հենվել է այս ոլորտում տեղական և միջազգային փորձագետների գիտելիքներին և փորձառությանը:

Ընտրանքի ձևավորում. ընտրանքի և քլաստերի չափերը

Հետազոտությունը կազմված է **քանակական հարցման** բաղադրիչից, որը ներկայացուցչական տեղեկատվություն է ապահովում 1) Երևանի, 2) այլ քաղաքային և 3) գյուղական մակարդակների վերաբերյալ: Քանակական բաղադրիչը փոխհատվածային բնակչության հիմքով տնային տնտեսությունների ուսումնասիրությունն է: Ընտրանքի ձևավորման համար հիմք է ծառայել 2001թ. մարդահամարի ընթացքում ստեղծված հասցեների տվյալների բազան: Բոլոր մարզերը, ինչպես նաև քաղաքային և գյուղական բնակավայրերը, ներառվել են ընտրանքում ըստ այդ բնակավայրերում ապրող տնային տնտեսությունների համամասնության:

Հետազոտության ընտրանքի համար ընտրվել է 4720 տնային տնտեսությունների ներկայացուցչական հավանականության նմուշ: Նախատեսվել է անցկացնել երկփուլ ընտրանք: Առաջին փուլում ընդգրկված շրջանների ցանկից ընտրվել են 236 քլաստերներ (20-ական SS-ով ըստ մեկ քլաստերի): Երկրորդ փուլում իրականացվել է տնային տնտեսությունների պատահական ընտրանք:

Երևանի դեպքում տնային տնտեսությունների ընտրանքային չափը հաշվարկվել է որպես 1440, այլ քաղաքային բնակավայրերի դեպքում՝ 1280, իսկ գյուղական բնակավայրերի դեպքում՝ 2000: Գլխավոր համակցության չափն ըստ հաշվարկների կազմել է 4720 SS:

Վստահելիության միջակայքը կազմում էր 95.0%:

Հարցման թիրախը 15-59 տարեկան կանայք էին: Այսպիսով, հարցազրույցի համար ընդունելի են համարվել 15-59 տարեկան բոլոր կանայք: Հարցազրույց են անցել 2763 կին:

Ստրատիֆիկացիա (շերտավորում)

Բոլոր տնային տնտեսությունների հասցեների տվյալների բազան բաժանվել է 48 ստրատաի/շերտի: Այն ներառել է Երևան քաղաքի 12 համայնքները (12 շերտ), 15000 և ավելի բնակչությամբ խոշոր քաղաքները (16 շերտ), այլ քաղաքային բնակավայրեր (10 շերտ) և գյուղեր (10 շերտ):

Համաձայն այդ բաշխման, ձևավորվել է պատահական՝ ըստ մարզերի ստրատիֆիկացված/շերտավորված երկաստիճան ընտրանք: Բոլոր մարզերը, ինչպես նաև բոլոր գյուղական և քաղաքային բնակավայրերն ընտրանքային համակցության մեջ են ներառվել ըստ երկրի ընդհանուր տնային տնտեսությունների կազմում այդ բնակավայրերում ապրող տնային տնտեսությունների ունեցած համամասնության: Առաջին հերթին ընտրվել են բնակավայրերը, իսկ երկրորդ հերթին՝ հարցվող տնային տնտեսությունները:

Ընտրանքի կիրառումը

Արդյունք	Բնակավայր			
	Երևան	Այլ քաղաքային	Գյուղական	Ընդամենը
Լրացված (L) %	78.0	70.2	73.3	73.9
SS տանը գտնվող անդամների թիվն այցելության պահին. ամբողջ SS-ը խոսում է միայն օտար լեզվով, SS-ի հարցվողների(SSՀ) %	3.8	2.0	0.7	2.0
Հրաժարումներ (Հ) %	3.8	2.9	1.7	2.7
Բնակարանը գտնված չէ (ԲԳՉ) %	0.8	2.3	0.8	1.2
SS-ն բացակայում է (SSF) %	8.6	20.3	21.2	17.1
Բնակարանը դատարկ է/հասցեում բնակարան չկա (ԲՂ) %	4.4	2.1	2.3	2.9
Բնակարանը քանդված է (ԲՔ) %	0.6	0.2	-	0.2
Ընդամենը	100.0	100.0	100.0	100.0
Ընտրանքի տնային տնտեսությունների թիվը	1,440	1,280	2,000	4,720
Տնային տնտեսությունների արձագանքման տեսակարար կշիռը (SSUSԿ) ² %	90.3	90.7	95.8	92.6
Հարցման ենթակա կանայք				
Լրացված (ՀԵԿԼ) %	98.2	97.3	98.8	98.2
Տանը չէ (ՀԵԿՏՉ) %	0.2	0.3	0.3	0.3
Հետաձգված (ՀԵԿՀ)	-	-	-	-
Մերժում/հրաժարում (ՀԵԿՄ) %	0.9	1.1	0.4	0.8
Մասնակի լրացված (ՀԵԿՄԼ)%	0.6	0.7	0.4	0.5
Անգործունակ (ՀԵԿԱ) %	0.1	0.6	0.1	0.2
Ընդամենը	100.0	100.0	100.0	100.0
Կանանց թիվը	903	699	1,196	2,798

² (L)*100/(L)+ (SSՀ) +(Հ)+(SSUSԿ)

Հարցման ենթակա հարցված կանայք (ներառյալ մասնակի լրացված հարցումները)	892	685	1,186	2,763
Հարցման ենթակա կանանց արձագանքման տեսակարար կշիռը (բացառությամբ մասնակի լրացվածների) %	98.2	97.3	98.8	98.2

Հարցաշար

ԱՀԿ/WHO օրինակելի Հարցաշարը³ մի փոքր է հարմարեցվել միայն ըստ ազգային առանձնահատկությունների և գերակայությունների (ապահովելու տվյալների համեմատելիությունը նշված Հարցաշարի հիման վրա իրականացված բազմաթիվ այլ հետազոտություններից ստացված տվյալների և արդյունքների հետ) ԱՎԾ-ի և ՄԱԲՀ-ի փորձագետների կողմից, քանի որ երկու գործակալություններն էլ պատասխանատու էին հարցումը մշակելու և իրականացնելու համար: Բոլոր փոփոխությունները քննարկվել են ՄԱԿ-ի գործակալությունների և ծրագրերի (օրինակ՝ Թմբամոլության դեմ ուղղված, վերարտադրողական առողջության և մարդու իրավունքների պաշտպանության ծրագրերի) հետ և հաստատվել են միջազգային խորհրդատուների և փորձագետների կողմից:

Հարցաշարի և «Հետազոտության հարցաշարի հարց առ հարց նկարագրություն» ձեռնարկի և հարցազրուցավարների ուղենիշների անգլերեն տարբերակները վերանայվել են, այնուհետև թարգմանվել հայերեն:

Հարցաշարը նախնական փորձարկում է անցել 2008թ. հոկտեմբերի սկզբին:

Հարցաշարը ստեղծվել է 15-59 տարեկան կանանցից հետևյալ հարցերի շուրջ տեղեկատվություն ձեռք բերելու նպատակով՝

- Հարցվողը և նրա համայնքը
- Ընդհանուր առողջություն
- Վերարտադրողական առողջություն
- Երեխաներ
- Ներկա կամ վերջին զուգընկեր
- Դիրքորոշումներ գենդերային դերերի և կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ
- Սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնության փորձառություն
- Բռնության արդյունքում վնասվածքներ
- Բռնության ենթարկված կանանց կողմից կիրառվող ներգործման և դիմակայման մեխանիզմներ
- Ոչ զուգընկերոջ կողմից բռնություն և այլ փորձառություններ
- Տինանսական ինքնուրույնություն
- Մանուկ հասակում սեռական բռնության մասին անանուն հաղորդում. հարցվողի արձագանքը

Վիճակագիրների ուսուցում

Հետազոտությունն իրականացնելու նպատակով ստեղծվեց 65 հարցազրուցավարներից, 30 որակի վերահսկման աշխատողներից, 8 կողավորող և 8 մուտքագրող աշխատողներից կազմված աշխատախումբ: Նախքան հետազոտությունը, դաշտային աշխատանքում ընդգրկված անձնակազմի, այդ թվում նաև ղեկավարների և տեղամասային տվյալները մշակողների համար կազմակերպվեց հնգօրյա սեմինար ԳԲ-ի և նրա տեսակների էլակետային սահմանումների, Ընտանեկան բռնությանը (ԸԲ) առնչվող վերջին շրջանի հետազոտությունների, Ընտանեկան բռնությանն առնչվող օրենսդրական դաշտի, Հարցաշարի և օգտագործված մեթոդաբանության, ինչպես նաև հարցման ընտրանքի և հարցաթերթիկների լրացման ընթացակարգի վերաբերյալ:

³ http://www.who.int/gender/violence/who_multicountry_study/Annex3-Annex4.pdf

Էթիկական և անվտանգության նկատառումներ

Ըստ ԱՀԿ-ի ուղենիշների, գիտակցված ջանքեր են գործադրվել տվյալներն այնպես հավաքագրելու ուղղությամբ, որպեսզի հարցվողները ենթարկվեն նվազագույն վտանգի, այսինքն՝ երաշխավորվի գաղտնիությունն ու անանոնությունը՝ հարցվողների և հարցազրուցավարների *անվտանգությունը պահպանելու* և հետազոտության տվյալների *որակը բարելավելու* երկակի նպատակով: Այս նպատակով դաշտային բոլոր աշխատողներն անցել են հատուկ վերապատրաստում:

Հետազոտական աշխատախումբը ելնում էր այն ենթադրությունից, որ եթե հանգամանալի ուշադրություն չդարձվի ապահովության և անվտանգության խնդիրներին և դրանք նախապես հաշվի չառնվեն, ապա որոշ դեպքերում հարցազրույցները կարող են վնաս ներկայացնել հարցվողների համար և, թեկուզև ավելի քիչ չափով, նաև հարցազրուցավարների համար: Հետևողական ջանքեր գործադրվեցին համոզվելու, որ բոլոր դաշտային աշխատողներն ունեն համապատասխան հաղորդակցական և հարցազրուցավարման հմտություններ, կարեկցանքի, նրբազգացություն ցուցաբերելու, հարցվողների փորձառությանը ցավակցաբար վերաբերվելու և հարցազրույցները չդատապարտող ձևով վարելու ու հարցվողների հետ լավ փոխհարաբերություններ հաստատելու ունակություն, և որ նրանք պահպանելով հարցազրուցավարման կարգը և ստանդարտ ընթացակարգերը՝ այնուամենայնիվ բռնության զոհերին պատահաբար չեն ստիպի վերապրել իրենց ցավոտ փորձառությունը՝ դրանով իսկ մեծացնելով վերջինների ամոթի, տագնապի, անհանգստության և հոգեբանական ցավի և գուցե նաև ինքնախարագանման և ինքնանվաստացման զգացումները, և որ ամենակարևորն է՝ նոր վնաս չպատճառեն հարցվողի բարեկեցությանը: Որևէ երրորդ կողմի ներկայությամբ որոշակի նուրբ անձնական տեղեկությունների բացահայտումը, ինչպես նաև կանանց նկատմամբ բռնության տարբեր տեսակները, վերահսկողական վարքը և տնտեսական բռնությունները ուսումնասիրող հետազոտությանը մասնակցելու փաստն ինքնին կարող է ունենալ լուրջ սոցիալական, նյութական, հոգեբանական, առողջական և այլ հետևանքներ և արձագանքներ հարցվողների համար, ներառյալ հավանական պատժից բռնության ենթարկվելը:

Հետևաբար պարտադիր պայման էր, որպեսզի հարցազրուցավարները

(ա) գիտակցված ջանքեր գործադրեին երաշխավորելու, որ հարցման ընթացքին որևէ այլ մարդ ներկա չէ, հատկապես երբ տրվում են նուրբ բնույթի հարցեր,

(բ) նախքան հարցազրույցը սկսելը ձեռք բերեին հարցվողների իրազեկված համաձայնությունը (նախնական համաձայնության ձեռքբերման ընթացակարգով),

(գ) հարցազրույցից առաջ հստակ և աներկբա նշեին, որ մասնակցությունը լրիվ կամավոր սկզբունքով է և որ գաղտնիությունը երաշխավորված է և հարցվողի ինքնությունը պաշտպանված է,

(դ) հարցվողներին տեղեկացնեին գաղտնիության ընթացակարգերին,

(ե) հարցման ընթացքում (և իհարկե բռնության փորձառությանը վերաբերող յուրաքանչյուր առանձին հատվածի անցնելուց առաջ) հարցվողներին հիշեցնեին, որ վերջինները կարող են ցանկացած պահի դադարեցնել հարցազրույցը և ձեռնպահ մնալ որոշ հարցերի պատասխանելուց և/կամ բաց թողնել որոշ հատվածներ:

Ընդհանուր առմամբ հետազոտական աշխատախումբը երաշխավորել էր, որ, ի վերջո, բոլոր տվյալները կարող են ապանույնականացվել, այսինքն՝ հնարավոր չէ դրանցով հետևել կամ դրանք կապել կոնկրետ հարցվողին:

Դաշտային աշխատանք

Հայաստանում հետազոտության տվյալների հավաքագրման նպատակով կիրառվել է Անհատական հարցազրույցների մեթոդը: Դաշտային աշխատանքը սկսվել է 2008թ. հոկտեմբերի սկզբին և ավարտվել նույն տարվա դեկտեմբերի վերջին: Լրացված հարցաթերթիկները հանձնելիս հարցազրուցավարներից յուրաքանչյուրը նաև զեկույց է ներկայացրել այցելած տնտեսությունների թվի վերաբերյալ՝ ըստ որոշակի հատվածից պատահականորեն ընտրված հասցեների կամ անցկացված

հարցումների և այն հասցեների վերաբերյալ, որտեղ հարցումներ չեն կատարվել: Ավագ տեխնիկական անձնակազմը պարբերաբար այցելել է աշխատախմբերին՝ կատարված աշխատանքները և տվյալների որակը վերահսկելու նպատակով: Հարցազրուցավարների աշխատախմբերը, տեղամասային տվյալները խմբագրողներն ու խմբավարը հավաքագրել են հետազոտության տվյալները:

2008թ. հետազոտության արդյունքների մշակումը սկսվեց դաշտային աշխատանքները մեկնարկից անմիջապես հետո: Լրացված հարցաթերթիկները պարբերաբար վերադարձվում էին Երևանում ԱՎԾ գլխամասային գրասենյակ, որտեղ դրանք մուտքագրվում և խմբագրվում էին հատուկ մասնագիտացված անձնակազմի կողմից: Տվյալների մշակման համար պատասխանատու անձնակազմն ապահովում էր, որ բոլոր քլաստերներից ստացվեն հարցաթերթիկների ակնկալվող քանակները:

Տվյալների համաժամանակյա մշակումն ուներ առավելություն, քանի որ ավագ տեխնիկական անձնակազմը հնարավորություն ուներ դաշտային աշխատախմբերին ժամանակին հաղորդել տվյալների մուտքագրման ընթացքում հայտնաբերված թերացումների մասին: Մասնավորապես, աշխատանքի որակի բարելավման նկատառումով աշխատախմբերին տրվում էին կոնկրետ խորհուրդներ:

Արձագանքման տեսակարար կշիռը

- Ընտրանքում ներառված էին 4720 տնային տնտեսություններ, որոնցից 3613-ը դաշտային աշխատանքների իրականացման ժամանակ բնակեցված էին:

Այս տարբերության հիմնական պատճառն այն է, որ բնակարանների մի մասը, որոնք բնակեցված էին տնային տնտեսությունների հետազոտության փուլում, հարցազրույցի անցկացման ընթացքում կամ դատարկ էին, կամ տնային տնտեսության անդամները երկար ժամանակով մեկնել էին իրենց բնակավայրերից:

- Բնակեցված տնային տնտեսությունների 97 տոկոսի հետ անց են կացվել լիարժեք հարցազրույցներ: Յուրաքանչյուր տնային տնտեսությունից (3613 բնակեցված տնային տնտեսությունների ընդհանուր թվից) ընտրվել էր 15-59 տարեկան մեկական կին՝ Քիշի մեթոդով անհատական հարցազրույց անցկացնելու համար:

- Այս տնային տնտեսություններում 2798 կանայք առանձնացվել են որպես անհատական հարցման ենթակա, և հարցազրույցներ են անցկացվել թվով 2763 կանանց հետ (ներառյալ մասնակի լրացված հարցաշարերով), ինչը կազմում է հարցման ենթակա կանանց 99%-ը:

Հարցազրույցներ տնային տնտեսություններում	Բնակավայր			
	Երևան	Այլ քաղաքային	Գյուղական	Ընդամենը
Ընտրված տնային տնտեսություններ	1,440	1,280	2,000	4,720
Բնակեցված տնային տնտեսություններ	1,177	935	1,501	3,613
Հարցված տնային տնտեսություններ	1,122	898	1,467	3,487
<i>Տնային տնտեսությունների արձագանքման տեսակարար կշիռ⁴ %</i>	90.3	90.7	95.8	92.6
Անհատական հարցազրույցներ. կանայք				
Կանանց թիվը, կշռված	903	699	1,196	2,798
Հարցման ենթակա հարցված կանանց թիվը (ներառյալ մասնակի լրացված հարցաթերթիկները)	892	685	1,186	2,763

⁴ Հարցված SS/բնակեցված SS-ներ (SSUSԿ)

Հարցման ենթակա կանանց թիվը (բացառությամբ մասնակի լրացված հարցաթերթիկների), կշռված	887	680	1,182	2,749
Հարցման ենթակա կանանց արձագանքման տեսակարար կշիռը ⁵ (բացառությամբ մասնակի լրացված հարցաթերթիկների) %	98.2	97.3	98.8	98.2
Համընդհանուր արձագանքման տեսակարար կշիռը ⁶ %	88.7	88.2	94.7	90.9

Տվյալների մուտքագրում, մաքրագրում և կիրառում

Տվյալների մուտքագրման նպատակն է հարցաթերթիկներում ամփոփված տեղեկությունները վերածել միջանկյալ նյութերի (մեքենայական ընթերցման ֆայլերի), որոնք պետք է այնուհետև լրամշակվեն ծրագրային խմբագրման և գրասենյակային գործընթացների միջոցով և, որպես վերջնական արդյունք, վերածվեն «մաքուր» տվյալների բազայի:

Տվյալների մուտքագրումը սկսվեց դաշտային աշխատանքի ավարտից հետո: Լրացված հարցաթերթիկները ներկայացվում էին Երևանում գտնվող ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության գրասենյակ, որտեղ մուտքագրվում և լրամշակվում էին հատուկ աշխատողների կողմից, ովքեր մասնակցել էին վերապատրաստման դասընթացին: Տվյալների մուտքագրման և մշակման փուլն ավարտվեց 2009թ. փետրվարին:

Տվյալների մուտքագրման համար օգտագործվել է *Microsoft Access* ծրագիրը: Այդ առնչությամբ կային որոշակի կարևոր պահանջներ. *տվյալների մուտքագրման էկրանը մեծապես նման էր հարցաշարի համապատասխան էջերին, ուստի օպերատորը հնարավորություն ուներ հարցաշարում շատ արագ գտնել էկրանին պատկերված դաշտը: Տվյալների մուտքագրման մոդուլն ուներ փոփոխական վավերականության կառավարման գործառույթ, այսինքն՝ օպերատորն անմիջապես հաղորդագրություն էր ստանում սխալանքի կամ անվավեր արժեքի մուտքագրման մասին:* Հավաքագրված բոլոր տվյալներն այնուհետև վերածվում էին SPSS ձևաչափի և ստեղծվում էր տվյալների բազա: Տրամաբանական վերահսկման նպատակով բազմիցս իրականացվել են ներքին հետևողական ընթացքի ստուգումներ:

Կշիռները հաշվի էին առնվում, երբ տվյալները հաշվարկվում էին աղյուսակների համար:

Հարցվողների բնութագրիչները

Ընտրանքի բաշխումն ըստ «տարիքի», «բնակության վայրի», «ամուսնական կարգավիճակի», «երեխաների թվի», «կրթական մակարդակի» և «գբաղվածության» գործոնների հետևյալն է՝

Գործոն/Կենսագրական տվյալներ	%	Կանանց թիվը (բոլորը)
Տարիք		
15-24	10.8	297
15-19	4.7	128
20-24	6.1	169
25-34	18.8	518
35-44	25.6	705
45-59	44.7	1,229

⁵ Հարցագրույցի մասնակցած հարցվողներ/հարցման ենթակա հարցվողներ (ՀԵԿԱՏԿ)

⁶ Արձագանքման համընդհանուր տեսակարար կշիռն ըստ հաշվարկի՝ (ՀԱՏԿ=SSUSԿ*ՀԵԿԱՏԿ/100)

Քննություն		
Քաղաքային	73.2	2,011
Երևան	28.8	792
Այլ քաղաքային	44.3	1,219
Գյուղական	26.8	738
Ամուսնական կարգավիճակ		
Երբևէ չամուսնացած	13.9	382
Ներկայում ամուսնացած	75.7	2,082
Նախկինում ամուսնացած	10.4	285
Երեխաների թիվը		
0	17.1	470
1-2	54.4	1,495
3+	28.5	784
Կրթություն		
Կրթություն չի ստացել	0.3	8
Ընդհանուր տարրական	4.3	118
Ընդհանուր միջնակարգ	40.2	1,104
Մասնագիտացված միջնակարգ	32.0	881
Բարձրագույն	23.2	638
Զբաղվածություն		
Գործազուրկ	62.3	1,712
Աշխատում է	31.8	873
Սեզոնային աշխատանք	5.4	149
Այլ	0.5	15
Ընդամենը	100.0	2,749

Տվյալների վերլուծություն և ազգային զեկույց

Դաշտային աշխատանքի և տվյալների մուտքագրման ավարտից հետո ՄԱԲՀ ԸԳԲ-ն ձևավորեց **ազգային փորձագետների խումբ**՝ վերլուծելու ստացված տվյալները: Խմբի անդամները համալրված էին ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության, ՀՀ առողջապահության նախարարության, ՀՀ ոստիկանության, ինչպես նաև ՀԿ-ների և գիտական համայնքի փորձագետ-ներկայացուցիչներով:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այս գլխում ամփոփված է հարցման հիմնական արդյունքների գնահատման և համարդրման արդյունքը:

I. Հարցման հիմնական եզրակացությունները

Ա. Կանանց դեմ բռնության տարածվածություն

Ինչպես նշում են հարցման մասնակիցները, կանանց դեմ բռնությունը **սովորական երևույթ է Հայաստանում և ինտիմ զուգրնկերոջ կողմից բռնությունն ամենատարածվածն է** ֆիզիկական և

հոգեբանական բռնությունների, վերահսկողական վարքի և հավանաբար նաև սեռական բռնությունների մեջ:

Մտորև ներկայացված են որոշ տվյալներ ինտիմ զուգընկերոջ կողմից բռնության տարբեր դրսևորումների վերաբերյալ, որոնց ենթարկվել են *երբևէ զուգընկեր ունեցած կանայք* իրենց կյանքի ընթացքում որևէ պահի (կյանքի ընթացքում ինտիմ զուգընկերոջ կողմից բռնության գերակշռում)

- Կանանց 61.0%-ը ենթարկվել է վերահսկողական վարքի
- Կանանց 25.0%-ը ենթարկվել է հոգեբանական բռնության/չարաշահման
- Կանանց 8.9%-ը ենթարկվել է ֆիզիկական բռնության
- Կանանց 3.3%-ը ենթարկվել է սեռական բռնության
- Կանանց 9.5%-ը ենթարկվել է ֆիզիկական և/կամ սեռական բռնության

Ինչ վերաբերում է *ամուսին կամ այլ ինտիմ զուգընկեր չհանդիսացող բռնարարների կողմից ֆիզիկական* բռնությանը և հարկադիր սեռական հարաբերություններին, որոնց հարցմանը *մասնակցած բոլոր կանայք* կարող էին ենթարկված լինել 15 տարեկանից հետո, ապա պատկերը հետևյալն է՝

- Կանանց 2.3%-ը ենթարկվել է ֆիզիկական բռնության
- Կանանց 0.1%-ը հարցազրույցի ընթացքում ընդունել է, որ ենթարկվել է հարկադիր սեռական հարաբերությունների
- Միևնույն ժամանակ, պատասխանելով միևնույն հարցին անանուն՝ կանանց 9.2% -ը նշել է սեռական շահագործման մասին մանուկ և վաղ չափահասության շջանում (երբ նրանք 15 տարեկանից փոքր էին)
- Հարցման տվյալները ցույց են տալիս, որ հարցմանը մասնակցած կանանց միայն 0.1%-ն է ենթարկվել ֆիզիկական բռնության ուսուցիչների կողմից: Հայաստանում իրականացված մի շարք ուսումնասիրություններ (չնայած դրանք ներկայացուցչական չեն) ցույց են տալիս, որ Հայաստանի դպրոցներում ֆիզիկական բռնությունը հազվադեպ երևույթ չէ:⁷

Ինչ վերաբերում է տնտեսական բռնության տարածվածությանը կյանքի ընթացքում, *ներկայումս-զուգընկեր ունեցող կանանց հետ* կապված հարցումը բացահայտել է, որ

- Նրանց 7.4% -ը դադարել է աշխատել կամ հրաժարվել է աշխատելուց, քանի որ նրանց զուգընկերները չեն ուզեցել, որ իրենք աշխատեն
- Նրանց 8.7%-ն ասել է, որ իրենց եկամուտը/տնտեսածը վերցրել են իրենց զուգընկերները՝ հակառակ իրենց կամքին
- *Երբևէ զուգընկեր ունեցած կանանց* 60.9%-ը չէր աշխատում: (Այս հանգամանքը կարող է խնդրի մի մասը լինել, քանի որ բազմաթիվ հետազոտություններից հայտնի է, որ ընտանեկան բռնության զոհ դարձած այն կանայք, ովքեր տնտեսապես կախված են իրենց զուգընկերներից, դժվարանում են վերջ դնել բռնարար փոխհարաբերություններին⁸):
- Տվյալները ցույց են տալիս, որ կանանց դեմ բռնությունն անբարենպաստ ազդեցություն ունի կանանց առողջության և նրանց սոցիալական, հոգեկան, ֆիզիկական և տնտեսական բարեկեցության վրա:

⁷ Դպրոցահասակ երեխաների առողջապահական վարքը: Դպրոցում անցկացված առողջապահական հարցման ամփոփիչ զեկույց. Երևան, Արաբկիրի Երեխաների և դեռահասների առողջության ինստիտուտ և ՄԱՀՄ/UNICEF, 2007թ.: Հայաստանի Հելսինկյան կոմիտեի անցկացրած մոնիտորինգի զեկույցները տես՝ Դիտորդ պարբերական, 2008թ. հուլիս-օգոստոս, # 1(#39); Դիտորդ պարբերական, 2009թ., ապրիլ-հունիս, # 6-7(#44-45): Մարդու իրավունքները Հայաստանի շրջաններում, (# 4): Երևան. ՀՀԿ, 2010թ., էջ՝ 41-61: *Գիտելիքն ընդդեմ բռնության*, Երևան. ՀՀԿ, 2010թ..

⁸ Stu՝ Violence against Women in France. Geneva: OMCT, 2003թ., էջ. 12.

- **Երբևէ զուգընկեր ունեցած կանանց** 2.1%-ը և երբևէ **զուգընկեր ունեցած և ֆիզիկական կամ սեռական բռնության ենթարկված կանանց** 22.1%-ը առնվազը մեկ անգամ տուժել է (վնասվածք է ստացել) ինտիմ զուգընկերոջ կողմից ֆիզիկական կամ սեռական բռնության հետևանքով:
- Երբևէ զուգընկեր ունեցած և հղիություն ունեցած կանանց 3.3%-ը ֆիզիկական բռնության է ենթարկվել ինտիմ զուգընկերոջ կողմից հղիության ընթացքում:
- Հարցմանը մասնակցած կանանց տոկոսը, ովքեր ունեն գենդերային բռնության համապատասխան ընկալում, խիստ տարբերվում է՝ ելնելով բռնության ձևից և նրանց կենսագրական տվյալների բնույթից: Այնուհանդերձ, այս տարբերություններից անկախ, կանանց **մեծամասնությունը** (և ոչ զուտ **բազմաքանակությունը**) ունի գենդերային բռնության և դրա բոլոր դրսևորումների մասին համարժեք ընկալում:
- Այս մեծամասնությունը **գերակշռողից** (ֆիզիկական վնասվածքների և հարկադիր սեռական հարաբերության հանգելու առումով) մինչև շատ **մեծ** (ինտիմ զուգընկերոջ հրապարակավ կանանց արժանապատվությունը վիրավորելու գնահատման) սանդղակի միջև է և **հստակից** (տնտեսական բռնության և սպառնալիքների հետ կապված) մինչև **աննշան** (կապված բառերի չարաշահման հետ):
- Որքան բարձր է կրթվածության մակարդակը, այնքան ավելի մեծ է հարցման մասնակիցների տոկոսը, ովքեր կանանց ֆիզիկական, սեռական և հոգեբանական բռնությունը ճշգրիտ որակում են որպես գենդերային բռնություն:
- Ներկա «ամուսնական կարգավիճակը» ինտիմ զուգընկերոջ կողմից բռնության բոլոր դրսևորումների լավագույն ցուցանիշն է իրենց նկատմամբ բռնության մասին մատնանշած կանանց տոկոսն առնվազը 1.3, 3-4 և 1.9 անգամ համապատասխանաբար ցածր է հոգեբանական, ֆիզիկական և սեռական բռնություններից ներկայում զուգընկեր ունեցող կանանց մոտ՝ ի տարբերություն նախկինում զուգընկեր ունեցած կանանց:
- Կրթությունը և տարիքը բռնության երեք ձևերը բավականին ճշգրիտ արտացոլող գործոններ են: Դրանք ցույց են տալիս կայուն կապ: Կրթության դեպքում, սեռական բռնության գերակշռության և զոհի *կրթության մակարդակի* միջև հակառակ հարաբերակցությունը գրեթե միանշանակ է: Տարիքի դեպքում առաջին երեք տարիքային խմբերի մոտ նկատվում է բռնության հստակ աճ, իսկ չորրորդ խմբի մոտ՝ թեթև նվազում:
- Հարցման արդյունքները ցույց են տալիս, որ կանայք խոցելի են բռնության բազմաթիվ դրսևորումների նկատմամբ:
- Հարցումը հաստատում է ինտիմ զուգընկերոջ կողմից ֆիզիկական և սեռական բռնությունների զգալի փոխհատումը: Արդյունքները ցույց են տալիս, որ երբևէ զուգընկեր ունեցած կանանց խմբի մոտ սեռական բռնությունը հաճախ զուգակցվել է ֆիզիկական բռնության հետ:
 - Հարցման մասնակիցների 3.3%-ը արձանագրում են սեռական, իսկ 2.9%-ը՝ սեռական և ֆիզիկական բռնության մասին:
 - Երբևէ ֆիզիկական և/կամ սեռական բռնության ենթարկված կանանցից միայն 4.3%-ն է ենթարկվել բացառապես սեռական բռնության, մինչդեռ 28.9%-ը բախվել է սեռական և ֆիզիկական բռնության հետ:
 - Ֆիզիկական բռնության ենթարկված կանանցից յուրաքանչյուր հինգերորդը նաև սեռական բռնության զոհ է:
- Կանանց ինտիմ զուգընկերների կողմից վերահսկող վարքի կայուն գերակշռումը հստակ ցույց է տալիս, որ հայրիշխանական սոցիալական և մշակութային կարծրատիպերն ու նորմերն արմատացած և տարածված են այս հասարակության մեջ:

Բ. Ինտիմ զուգրնկերոջ բռնի վարքի պատճառները

- Հարցման մասնակիցների գրեթե կեսը (47.9%) մատնանշել է, որ իրենց նկատմամբ իրենց ինտիմ զուգրնկերոջ կողմից ֆիզիկական բռնության ցուցաբերման որևէ հատուկ պատճառ չի եղել:
- Պատճառները տարբեր են և առանձին պատճառների հարաբերական 'կշիռը' կամ կարևորությունը փոփոխվում է շատ մեծ տիրույթում: Ըստ կարևորության դրանք բաժանվում են մի քանի խմբի՝
 - **Խիստ անկարևոր** պատճառներից են, երբ կինը անհնազանդ է եղել, կամ մերժել է սեռական հարաբերությունը կամ թերացել է ուտելիք պատրաստելիս (համապատասխանաբար 2.5%, 3.4% և 3.1%):
 - **Հարցման մասնակիցների ավելի մեծ տոկոսը** տղամարդկանց աշխատավայրում դժվարությունները և իր ընտանիքում առկա խնդիրները համարում է բռնի վարքի պատճառ (համապատասխանաբար 5.7% և 6.8%):
 - Տղամարդու ագրեսիայի **էսպես բարձր գերակշռությունը** ծագում է անկայուն տնտեսական վիճակից, գործազրկությունից և ֆինանսական խնդիրներից, **Հարցման յուրաքանչյուր տասներորդ մասնակիցը** մատնանշել է զուգրնկերոջ գործազուրկ կամ խանդոտ լինելը, որպես նրա բռնի վարքի պատճառ (համապատասխանաբար 10.1% և 10.6%): **Դրամական խնդիրները** զգալի թիվ են կազմում որպես պատճառ (18.2%):
 - **Տղամարդու ոգելից խմբից օգտագործելու հետ կապված խնդիրները առանձնանում** են, որպես բռնի վարքի միակ ամենակարևոր պատճառ: Հարցման մասնակիցների մեկ երրորդը (33.0%) բռնի վարքը կապում է հարբածության հետ:

Գ. Միջուերնդային շրջանը և ընտանեկան բռնության բնույթը

- Հարցմանը մասնակցած կանանց 6.0%-ը և 7.9%-ը երեխա ժամանակ ականատես էր եղել իր մոր հանդեպ ֆիզիկական բռնությանը կամ լսել էր դրա մասին:
- Կանանց զուգրնկերներն ավելի բռնաբար են, եթե նրանց մայրերին ծեծել են ամուսինները. երբևէ զուգրնկեր ունեցած կանանց շրջանում, ովքեր երբևէ ենթարկվել են ֆիզիկական բռնության իրենց ինտիմ զուգրնկերոջ կողմից, ֆիզիկական բռնության ենթարկված մայրեր ունեցող զուգրնկերների տոկոսը 8 անգամ ավելի բարձր է (20.9%), քան երբևէ զուգրնկեր ունեցած այն կանանց շրջանում, ովքեր ինտիմ զուգրնկերոջ կողմից երբևէ ՉԵՆ ենթարկվել բռնության (2.6%):
- Նմանապես, այն ինտիմ տղամարդ զուգրնկերները, ում մայրերին ծեծել են ամուսինները, տասն անգամ ավելի հակված են ֆիզիկական բռնություն գործադրել իրենց կանանց նկատմամբ (43.6%), քան նրանք, ում մայրերը ծեծի չեն ենթարկվել (4.5%) :
- Զուգրնկերոջ կողմից ֆիզիկական բռնության ենթարկված կանանց միայն 20%-ն է հետհարված կատարել ինտիմ զուգրնկերոջ կողմից ֆիզիկական բռնության ենթարկվելու պահին:

Դ. Կանանց վերաբերմունքը բռնությանը և ամուսնու սեռական «հրավումները» (հարցմանը մասնակցած բոլոր կանայք)

- Կանանց ընդամենը 7.7%-ն է կարծում, որ ընտանեկան խնդիրները (իսկ ընտանեկան բռնությունը դրանցից առավել նուրբն է) կարելի է քննարկել ընտանիքի անդամների շրջանակից դուրս այլ մարդկանց հետ:

- Կանանց 54.0%-ը չի համաձայնել, իսկ 31.1%-ը համաձայնել է այն ձևակերպմանը, որ օրենքը չպետք է միջամտի, քանի որ ընտանեկան բռնությունն անձնական խնդիր է:
- Հարցման արդյունքները հստակ մատնանշում են, որ հայ հասարակության տարբեր հատվածների շրջանում աստիճանաբար տարածում է գտնում այն ընկալումը, որ **կանանց նկատմամբ բռնությունը մասնավոր խնդիր չէ**, նույնիսկ երբ կատարվում է ընտանիքի ներսում, և որ **Պետությունը պարտավոր է միջամտել վերացնելու և կանխելու բռնությունը ու համապատասխան պաշտպանություն ապահովել գենդերային բռնության թիրախ դարձած կանանց համար**:
- Կնոջը ծեծելու վերաբերյալ կանանց դիրքորոշումներն էապես կախված են հանգամանքներից և հարցվողի ծագման բնույթից: Գրեթե ոչ մի հանգամանք չի համարվում ընդունելի պատճառ կնոջը ծեծելու համար, բացառությամբ դավաճանության, քանի որ կանանց 34.3%-ը արդարացնում և ներում են այն ամուսնուն, որը ծեծում է իր կնոջը, երբ հայտնաբերում է նրա դավաճանությունը:
- Որքան բարձր է կրթական մակարդակը, այնքան քիչ է հարցման մասնակիցների թիվը, ովքեր արդարացնում են ինտիմ գուգրնկերոջ բռնությունը:
- Կանանց ճնշող մեծամասնությունը մերժում է ամուսնու սեռական իրավունքի գաղափարը, միայն 14.2%-ն է համաձայն այն ձևակերպման հետ, որ կնոջ պարտականությունն է սեռական հարաբերություն ունենալ իր ամուսնու հետ, նույնիսկ իր կողմից ցանկության բացակայության դեպքում:
- Կանանց 82.2%-ը համաձայնել են, որ կա առնվազն մեկ ծանրակշիռ պատճառ, որպեսզի ամուսնացած կինը մերժի սեռական հարաբերությունը իր ամուսնու հետ:

**Ե. Տնտեսական ուժեղացումը, ինքնավստահությունը
և կանանց հանդեպ բռնությունը**

- Կանանց հիմնական մասը **չունի** տնտեսական ապահովության, ինքնավստահության և ուժեղացման համար անհրաժեշտ (բավարար) ֆինանսական միջոցներ և ձեռնարկատիրական, աշխատանքային և սեփականատիրական հնարավորություններ:
- Չնայած որ արտադրության միջոցների տնօրինումը և վերահսկումը տնտեսական ինքնավստահության և ինքնուրույնության կարևոր ցուցիչներ են, ընդհանուր առմամբ կանայք չունեն այն տնտեսական միջոցները, որոնք բավարար են ձեռնարկատիրական գործունեության համար, հատկապես քաղաքային տարածքներում. գյուղական շրջաններում կանանց 2.8% - 9.0%-ը և քաղաքային շրջաններում կանանց 0.6%-ն է տնօրինում այդ միջոցները: Ուստի նրանց անկախությունն ու անկախ որոշումներ կայացնելու կարողությունը խիստ սահմանափակ են:
- Չնայած որ ինքնուրույն գումար վաստակելը կնոջ տնտեսական, մասնավորապես ֆինանսական կարգավիճակի համար կարևոր նշանակություն ունի, հարցմանը մասնակցած կանանց միայն 37.7%-ն է ընդգրկված եկամուտ բերող գործունեության մեջ, մասնավորապես **շահութաբեր աշխատանքներում**: Այլ կերպ ասած, երեք կնոջից երկուսը դրամ չեն վաստակում աշխատանքի կամ այլ շահութաբեր գործունեության միջոցով, ուստի իրենց գոյությունը պահպանելու համար կախում ունեն մյուսներից՝ հիմնականում այս օժանդակությունը ստանալով ինտիմ գուգրնկերներից:
- Չնայած ավելի արդար և պակաս բռնի փոխհարաբերություններն ավելի հեշտությամբ են ձեռք բերվում և պահպանվում, երբ տղամարդու և կնոջ ստացած եկամուտների միջև տարբերությունը մեծ չէ, ներկայում գուգրնկեր ունեցող և ինքնուրույն դրամ վաստակող կանանց միայն 13.9% և 19.4%-ն է, որ արձանագրում է, որ գումարը, որ իրենք բերում են ընտանիք, համապատասխանաբար շատ է կամ գրեթե հավասար է իրենց գուգրնկերոջ ստացածին:
- Կանանց տնտեսական ինքնուրույնությունից զրկելը կամ նրանց նկատմամբ տնտեսական բռնությունը ավելի բացահայտ է, երբ նրանց ինտիմ գուգրնկերները վերցնում են նրանց

եկամուտը կամ տնտեսած միջոցները նրանց կամքին հակառակ, կամ ստիպում են նրանց դուրս գալ աշխատանքից կամ մերժել որևէ աշխատանքի առաջարկ: Հարցման տվյալները ցույց են տալիս, որ Հայաստանում սա մեծ խնդիր չէ. ներկայումս գուզրնկեր ունեցող կանանց 9.0%-ից քիչն է նշել, որ իր գուզրնկերը երբևէ վերցրել է իր եկամուտը/տնտեսած միջոցները իր կամքին հակառակ (վերցնելու դեպքում սա սովորաբար պատահել է մեկ կամ երկու անգամ) և այս խմբի կանանց միայն 7.4%-ն է նշել, որ երբևէ հրաժարվել է աշխատանքից, որովհետև գուզրնկերը չի ցանկացել, որ ինքն աշխատի:

Չ. Բռնության ազդեցությունը կնոջ առողջության վրա

Հարցման արդյունքները միանշանակ հաստատում են աշխարհում կատարված շատ ուսումնասիրությունների և հարցումների եզրահանգումներն այն մասին, որ գենդերային բռնությունը ոչ միայն մարդու իրավունքների և սոցիալական արդարության, այլև հանրային առողջության խնդիր է:

- Հարցման տվյալները հստակ ցույց են տալիս, որ բռնությունը անբարենպաստ ազդեցություն ունի կնոջ ֆիզիկական, հոգեկան և վերարտադրողական առողջության և նրա երեխաների հոգեկան առողջության վրա:
- Թեկուզև այս ազդեցության աստիճանը խիստ տարբեր է, այնուամենայնիվ բնույթը գրեթե նույնն է բռնության բոլոր երեք ձևերի համար:
- Իրենց ընդհանուր առողջական վիճակը «զերագանց» կամ «լավ» որակող կանանց տոկոսը զգալիորեն ցածր է կանանց այն ենթախմբում, ովքեր ենթարկվել են բռնության, ի տարբերություն բռնության չենթարկված կանանց (1.5 անգամ պակաս հոգեբանական և 2 անգամ պակաս ֆիզիկական ու սեռական բռնության դեպքում), մինչդեռ միևնույն խմբում իրենց առողջությունը «վատ» կամ «շատ վատ» որակող կանանց տոկոսը երկու անգամ ավելի մեծ է, քան բռնության չենթարկված կանանց շրջանում:
- Հարցման մասնակիցների՝ ազատ զբոսնելու հետ կապված խնդիրների մասին մատնանշող տոկոսն ավելի բարձր է այն կանանց շրջանում, ովքեր ենթարկվել են բռնության:
- Հարցման մասնակիցներից քնելու և ցավազրկման նպատակով հաճախ դեղամիջոցներ օգտագործելու մասին մատնանշողների տոկոսը զգալիորեն բարձր է այն կանանց շրջանում, ովքեր բռնության են ենթարկվել:
- Ուղղակի փոխկախվածություն կա անհատի առողջությանն առնչվող ախտանիշների (զլխացավեր, վատ ախորժակ, վատ քուն, ձեռքերի դող և այլն) և բռնության գործոնի միջև: Այսպիսով, ինչ վերաբերում է բռնության բոլոր երեք տեսակներին, այդ ախտանիշների մասին մատնանշող կանանց տոկոսը մեկն է, որը միջինում 1.5-2 անգամ ավելի բարձր է այն կանանց շրջանում, ովքեր ենթարկվել են բռնության, համեմատած այն կանանց հետ, ովքեր բռնության չեն ենթարկվել:
- Հոգեկան առողջությանն առնչվող պաթոլոգիական (ախտաբանական) նշանների հետ կապված, նշված ախտանիշներն ունեցող հարցվողների տոկոսն ավելի բարձր է այն կանանց շրջանում, ովքեր ենթարկվել են բռնության (տոկոսը 2-3 անգամ ավելի բարձր է «հեշտությամբ վախեցող» և 3-4 անգամ «դժբախտ զգացող» կանանց շրջանում):
- Հոգեկան առողջության վրա բռնության գործոնի բացասական ազդեցության ամենադաժան նշանները սեփական կյանքին վերջ դնելու մտքերը կամ փորձերն են: Իրենց կյանքին վերջ դնելու մտքեր ունեցող հարցվողների տոկոսը 2.7, 6.4 և 8.9 անգամ ավելի բարձր է հոգեբանական, ֆիզիկական և սեռական բռնության դեպքերում համապատասխանաբար այն կանանց մոտ, ովքեր բռնության են ենթարկվել:
- Հոգեբանական բռնության ենթարկված և իրենց կյանքին վերջ դնելու մասին մտքեր ունեցող կանանց գրեթե կեսը, և ֆիզիկական ու սեռական բռնության ենթարկված և իրենց կյանքին վերջ դնելու մասին մտածող կանանց գրեթե երկու երրորդը ինքնասպանության փորձ են կատարել:

- Բնչ վերաբերում է ռիսկային վարքին, հատկապես ծխախոտի օգտագործումը շատ ավելի տարածված է բռնության ենթարկված կանանց շրջանում:
- Բռնության գործոնի և վերարտադրողական առողջության/ վերարտադրողական վարքի միջև հարաբերակցության առումով ի հայտ են եկել հետևյալ կադապարները՝
 - Բռնության ազդեցությունը հղիության վրա. հղիության արդյունքում մահացած երեխա ծննդաբերած կանանց տոկոսը հինգ անգամ ավելի է ֆիզիկական բռնության ենթարկված կանանց շրջանում: Արիեստական ճանապարհով հղիության ընդհատման պարագայում նման միջոցի դիմած կանանց տոկոսը միջինում 1.5 անգամ ավելի բարձր է բռնության բոլոր երեք տեսակների դեպքում:
 - Բռնությունը նաև հզոր ռիսկային գործոն է կապված անցանկալի հղիությունից խուսափելու և այդ նպատակով հակաբեղմնավորիչների օգտագործումը սահմանափակելու հետ. հակաբեղմնավորման որևէ միջոց օգտագործելուց հրաժարված և հղիությունից խուսափելու նպատակով կնոջ կողմից որևէ միջոցի կիրառումը արգելած ինտիմ գույքակերների տոկոսը 1.3-4.6 անգամ բարձր է բռնի գույքակերների շրջանում:
 - Պահպանակի օգտագործումից հրաժարված ինտիմ գույքակերների տոկոսը 1.8-3 անգամ ավելի բարձր է այն տղամարդկանց շրջանում, ովքեր բռնության հակում ունեն: Նման դեպքերում բռնությունը զուգակցվում է անապահով և չպաշտպանված սեռական հարաբերությամբ, որը կարող է հանգեցնել ոչ միայն անցանկալի հղիության և դրա արիեստական ընդհատման, այլև սեռական ճանապարհով փոխանցվող հիվանդությունների:
 - Սեռական ճանապարհով փոխանցվող հիվանդությունների ախտանիշներ (քոր, հեշտոցային արտադրություն) ունեցող կանանց տոկոսը 2 և ավելի անգամ մեծ է այն հարցվողների շրջանում, ովքեր ենթարկվել են բռնության, այն հարցվողների համեմատությամբ, ովքեր բռնության չեն ենթարկվել:
 - Բռնությունն անբարենպաստ ազդեցություն ունի այն երեխաների հոգեկան առողջության վրա, ում մայրերը բռնության են ենթարկվել: Հաճախակի մոձավանջներ ունեցող, ագրեսիվ և հաճախ գիշերամիզությամբ տառապող երեխաների տոկոսը համապատասխանաբար գրեթե 2, 3 և 1,5 անգամ ավելի է այն կանանց երեխաների շրջանում, ովքեր ենթարկվել են բռնության, ի տարբերություն բռնության չենթարկված կանանց երեխաների:

Է. Որոշ վարկածների ստուգում

Միջազգային, հատկապես ԱՀԿ/WHO-ի և ՄԱԲՀ/UNFPA-ի, հետազոտությունների և հարցումների մի շարք կարևոր հայտնագործություններ ընդունվել են որպես վարկածներ և փորձարկման ենթարկվել սույն հարցման ընթացքում: Արդյունքները խառն են: Հայկական իրականությունն ավելի հաճախ տարբերվում է:

1. ԱՀԿ/WHO-ի մի շարք հետազոտություններում ենթադրություն կա, որ ավելի բարձր կրթական աստիճան ունեցող կանայք ավելի շատ են ենթակա ինտիմ գույքակերների կողմից ֆիզիկական և սեռական բռնության: Հետազոտողները եզրակացնում են, որ ավելի կրթված, ուստի ավելի ինքնուրույն կանայք հակված են ավելի վճռական դիմադրություն ցույց տալ հայրիշխանական նորմերին և ավանդույթներին: Վերահսկողությունը հետ վերցնելու փորձ կատարելիս նրանց գույքակերները կարող են դիմել բռնության⁹:

⁹ «Կրթական մակարդակի և ինտիմ գույքակերոջ կողմից բռնության միջև հարաբերակցությունը բարդ է. որոշ դեպքերում կանայք, ովքեր ավելի կրթված են ևն դառնում և հնարավորություններ են ստանում, առերեսում են բռնության ավելի մեծ վտանգի, քանի որ նրանց տղամարդ գույքակերները փորձում են վերադարձնել վերահսկողությունը», *Addressing violence against women and achieving the MDGs*. Geneva: WHO, 2005թ., էջ. 44. «Կանայք ենթարկվում են սեռական բռնության առավել մեծ ռիսկի, երբ նրանք ենթարկվում են ֆիզիկական բռնության ինտիմ գույքակերոջ կողմից, եթե դառնում են ավելի կրթված, ուստի ավելի ինքնուրույն... Հավանական բացատրությունն այն է, որ ավելի մեծ ինքնուրույնությունը իր հետ բերում է կանանց կողմից ավելի

Մեր հարցման տվյալները չեն հաստատում այս ենթադրությունը: Կնոջ կրթական մակարդակի և ֆիզիկական ու սեռական բռնության միջև հարաբերությունը հակադարձ է, այսինքն՝ կրթական ավելի բարձր մակարդակը նվազեցնում է ինտիմ զուգընկերոջ կողմից բռնության ենթարկվելու վտանգը և դառնում է պաշտպանական գործոն:

Հնարավոր բացատրություններից մեկը, *այլոց թվում*, այն է, որ կրթությունը՝ առաջնորդելով դեպի հնարավորությունների մեծացում, անմիջապես չի վերածվում ինքնուրույնության: Այլ կերպ ասած՝ առավել կրթված կանայք անպայմանորեն ավելի ինքնուրույն չեն զգում կամ այդպիսին չեն կամ ավելի հակված չեն պայքարել հայրիշխանական նորմերի հետ ուղղակիորեն: Մեկ այլ հնարավոր բացատրություն էլ այն է, որ առավել կրթված կանայք կարող են հակված լինել ընտրելու ավելի լավ կրթված և բաց տղամարդկանց, ովքեր ավելի մեծ մտահորիզոն ունեն և առավել բարյացկամ են գենդերային հավասարության գաղափարների նկատմամբ և ովքեր առնվազը հակված են ընդունելու ավելի էգալիտար (հավասար) փոխհարաբերություններ:

2. ՄԱԲՀ/UNFPA-ի հետազոտությունը ցույց է տալիս, որ չնայած ինտիմ զուգընկերոջ բռնության են ենթարկվում կանայք բոլոր տարիքային խմբերից, առավել ռիսկային գոտում են 20-35 տարեկան կանայք:

Մեր հարցման արդյունքներն այլ պատկեր են ցույց տալիս: Ինտիմ զուգընկերոջ կողմից բռնության երեք տեսակներից ցանկացածին ենթարկված կանանց տոկոսը հստակ ավելի ցածր է (և հիմնականում էապես ցածր է) 20-14 և 25-34 տարիքային խմբերում, ի տարբերություն 35-44 և 45-59 տարիքային խմբերի (տես ստորև ներկայացված 8.1 աղյուսակը): Հարցման տվյալները հստակ ցույց են տալիս, որ առավելագույն ռիսկի են ենթակա կանայք 35-44 և 45-59 տարիքային խմբերից:

Աղյուսակ 8.1 Ինտիմ զուգընկերոջ կողմից բռնության գերակշռում

Երբևէ զուգընկեր ունեցած 20-59 տարեկան կանանց՝ ինտիմ զուգընկերոջ կողմից հոգեբանական, ֆիզիկական կամ սեռական բռնության ենթարկված լինելու տոկոսային հարաբերությունն ըստ տարիքային խմբերի՝

Տարիքային խումբ	Բռնության տեսակ		
	Հոգեբանական	Ֆիզիկական	Սեռական
20-24	7.9	2.3	1.7
25-34	17.0	5.3	2.3
35-44	29.1	10.5	5.7
45-59	27.4	9.9	2.6

3. ՄԱԲՀ/UNFPA-ի հետազոտության արդյունքները ցույց են տալիս, որ չաշխատող կանայք բռնության ենթարկվելու առավել մեծ հավանականություն ունեն ի տարբերություն աշխատողների: Մեր բացահայտումները ցույց են տալիս, որ աշխատանքը տարբերակիչ գործոն չէ, քանի որ բռնության երեք տեսակներին ենթարկված կանանց տոկոսը կոպիտ հաշվարկով նույնն է թե՛ աշխատող և թե՛ չաշխատող հարցվողների շրջանում: Միակ տարբերությունը սեզոնային աշխատանք կատարող կանանց խմբում է: Ինտիմ զուգընկերոջ կողմից բռնության ենթարկվող կանանց տոկոսն այս խմբում միջին հաշվարկով 1.5 անգամ (հոգեբանական բռնության դեպքում) և 3.6 անգամ (սեռական բռնության դեպքում) ավելի բարձր է, քան կայուն աշխատանք ունեցող կամ չաշխատող կանանց շրջանում:

4. Նկատի ունենալով երևույթի նրբությունը, հետազոտողները մտահոգ են՝ վախենալով լրացուցիչ ցավ և հոգեկան տառապանք պատճառել ինտիմ զուգընկերոջ կողմից բռնության ենթարկված կանանց նրանց հետ հարցում անցկացնելու ընթացքում: Այնուամենայնիվ, որոշ ուսումնասիրություններ ցույց են տալիս, որ կնոջը հարցեր ուղղելն ու նրա հետ խոսելը կարող է դրական լինել: Այսպիսով, *Առողջության և գենդերային հավասարության կենտրոնի* իրականացրած

մեծ ընդդիմություն հայրիշխանական նորմերի նկատմամբ ..., այնպես որ տղամարդիկ կարող են բռնության դիմել վերահսկողությունը հետ վերցնելու փորձ կատարելիս:» *World report on violence and health*. Krug, E.G. et al., eds. Geneva: WHO, 2002թ., էջ.158:

ուսումնասիրության արդյունքում հետազոտողները հանգեցին այն եզրակացությանը, որ «խոչընդոտ հանդիսանալու փոխարեն, բռնության վերաբերյալ հետազոտությանը մասնակցելը շատ կանայք համարում են օգտակար»¹⁰ *Բազմաթիվ երկրներում կանանց առողջության և ընտանեկան բռնության վերաբերյալ ԱՀԿ/WHO ուսումնասիրությանը* մասնակից որոշ հետազոտողներ եզրակացրել են, որ «[բ]ոլոր երկրներում ուսումնասիրությունից ստացված ընդհանուր տպավորությունն այն է, որ կանայք ոչ միայն պատրաստակամ են խոսել բռնության ենթարկվելու իրենց փորձառության մասին, այլև հաճախ երախտապարտ են պատմել իրենց պատմությունները համբերատար, կարեկցող անձի»¹¹:

Հայաստանում իրականացրած հետազոտությունը հակված չէ հաստատելու այս ընդհանրացումը, որը կատարվել է այլ երկրներում նմանօրինակ հետազոտությունների հենքի վրա: Միննույն ժամանակ, սակայն, մեր հետազոտության արդյունքները ցույց են տալիս, որ իսկապես շատ կանայք լավ են զգում (կամ նույնիսկ ավելի լավ) (28.2%) քան վատ (կամ ավելի վատ) (10.8%) հարցազրույցից հետո, և նրանցից ոչ շատերն են որպես հարցման ենթարկված կանանց հատակ մեծամասնություն (61.0%), որ տարբերություն չեն զգացել:

5. Ցավոք պատասխանների տարբերակներն ըստ էության միննույն հարցերի համար՝ կապված կնոջը ծեծելու և կնոջ կողմից սեռական հարաբերությունը մերժելու վերաբերմունքի հետ ԱՀԿ/WHO հարցաշարում էապես տարբերվում են ԴԱՀ¹²-ի հարցաշարից՝ դրանով անհնար դարձնելով տվյալների համեմատությունը:

Ը. Հետազոտության սահմանափակումները

ԱՀԿ/WHO-ի ստանդարտ հարցաշարը փոփոխվել և հարմարեցվել է, բայց շատ թեթև, որպեսզի հնարավոր դառնա բերված տվյալների միջազգային համեմատությունների կատարումը՝ օգտագործելով միննույն հարցաթերթիկն ու մեթոդաբանությունը տարբեր երկրներում: Մակայն սա ձեռք բերվեց շատ մեծ գնով: Հարցումը հիմնված էր դեմ առ դեմ հարցազրույցների վրա: Ուստի հնարավոր էր պահպանել անանունությունը:

Բազմաթիվ ուսումնասիրություններն ու հարցումները բացահայտել են, որ գենդերային բռնությունը «թաքնված է լռության և ամոթի մեջ»¹³: Շատ մշակույթներում, ներառյալ Հարավային Կովկասը, բռնությունը, հատկապես ինտիմ զուգընկերոջ կողմից բռնությունը, սեռական բռնությունը կամ հետապնդումը բացահայտվում են շատ հազվադեպ, եթե երբևէ բացահայտվում են, քանի որ դրանց արդյունքում զոհը ստիպված է առերեսել բազմաթիվ բացասական սոցիալական, տնտեսական, հոգեբանական և այլ գործոնների: Շատ փորձագետներ շեշտում են, սոցիալապես խարանված և ծայրահեղ դեպքերում արտաքսված լինելը, և ի վերջո տնտեսապես և սոցիալապես խոցելի և անհույս իրավիճակում հայտնվելը շատ հաճախ կանանց խանգարում է դեմ դուրս գալ, հայտնել բռնության մասին և վերջ դնել բռնի փոխհարաբերություններին:

Այսպիսով, առաջին անհրաժեշտ քայլն է հաշվի առնել սոցիալական համատեքստը և մշակութային զգայունակությունը՝ նվազեցնելու հարցվողի ամոթի, հուսախաբության և նվաստացածության զգացումները, որոնց պատճառով էլ բռնության դեպքերի մասին չեն բարձրաձայնում:

¹⁰ Առողջության և գենդերային հավասարության կենտրոն, Կանանց դեմ բռնության միջազգային հետազոտական ցանցի երկրորդ տարեկան հանդիպում, 8-19-ը դեկտեմբերի, 1996թ., չհրատարակված փաստաթուղթ, որին հղում է կատարվել՝ *Putting Women First...* Geneva: WHO, 2001թ., էջ 9:

¹¹ Jansen, H. A. F. M. et al. "Interviewer Training in the WHO Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence." *Violence against Women*, Vol. 10 No. 7-ը հուլիսի, 2004թ., էջ. 845.

¹² Տես՝ *Հայաստանի ժողովրդագրական և առողջապահական հարցում 2000թ.*, ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն, ՀՀ առողջապահության նախարարություն և ORC Macro, Calverton, Maryland, 2001թ., դեկտեմբեր, էջ 43-50. *Հայաստանի ժողովրդագրական և առողջապահական հարցում 2005թ.*, Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Առողջապահության նախարարություն և ORC Macro, Calverton, Maryland, 2006թ., դեկտեմբեր, էջ. 217-223..

¹³ *Addressing violence against women: piloting and programming*. Rome, Italy: UNFPA & AIDOS, 2003թ., սեպտեմբեր, էջ 5:

Թեկուզև գիտակցվում է, որ բնակչության հարցումները պետք է մշակութային առանձնահատկություն ունենան, այնուհանդերձ դրանց մեթոդաբանությունը այս նրբությունն ամբողջովին հաշվի չի առնում: Տվյալ դեպքում ամոթի մշակույթն է (և երբեմն նաև վախի մշակույթը), որ պարփակում է խնդիրը լուծող մեջ և աղավաղում արդյունքներն ու ի հայտ բերում կեղծ արդյունքներ, որոնք բացասական ազդեցություն են ունենում ոլորտի քաղաքականությունների մշակման վրա: ԱՀԿ/WHO հրապարակումը, որը բնակչությանն ուղղված ընտանեկան բռնության զգայուն թեմաներով բազմաթիվ հարցումների վստահելի նեցուկ և իրագործող է, ընդունում է, որ «ամոթը, ինքնախարազանումը կամ հետագա բռնությունից վախը կարող են խանգարել կանանց քննարկել իրենց փորձառությունը»¹⁴:

Պետք է խոստովանել, որ չնայած որ համարվում է, որ որպես այդպիսին բնակչությանն ուղղված հարցումները, ինչպես և այս մեկը, իրավամբ տրամադրում են ամենահամոզիչ փաստերը, մշակութային առանձնահատկությունների հաշվի չառնելու արդյունքում ի հայտ եկած թերությունները (հաշվի չառնելն անխուսափելի է ստանդարտացում և համապատասխանեցում ապահովելու անհրաժեշտության պատճառով) հանգեցրել են սպասվողից ավելի հաղորդումների¹⁵: Մինչ համընդհանուր ընդունվում է, որ հարցումը, ներառյալ հարցաթերթիկի պատրաստումը որպես հարցման միջոց, պետք է առանձնահատուկ լինի՝ մշակույթին համապատասխանելու առումով, գործնականում այս սկզբունքը միշտ չէ, որ պահպանվում է: Հայաստանում, օրինակ, սեռական կյանքի, հատկապես սեռական բռնաբարության կամ բռնության փորձառության և հաճախ նույնիսկ զուգընկերոջ կամ ոչ զուգընկերոջ կողմից հետապնդման ենթարկվելու մասին հարցեր տալը, կարող է լինել ոչ այնքան դժվար կամ վտանգավոր, որքան չափից դուրս անընդունելի հարցազրույցի ժամանակ:

Շատ երկրներում, այդ թվում նաև Հայաստանում, կանայք լուրջ են գենդերային բռնության, մասնավորապես բռնաբարությանն առնչվող միջադեպերի մասին, քանի որ դրանց բարձրաձայնումը կարող է հանգեցնել մեղադրման, խայտառակման, կասկածվելու և ընտանեկան դավաճանության կամ անբարոյական վարքի մեջ մեղադրվելու (արդարացնելով բռնացողին), կամ նույնիսկ արտաքսվելու: Զարմանալի չէ, որ շատ զոհեր ցանկություն չունեն հայտնելու նման հանցագործությունների և ոտնձգությունների մասին համապատասխան ծառայողներին՝ սոցիալական հետևանքների չբախվելու նպատակով: Իրավական և առողջապահական ընթացակարգերը, որոնք ներառում են բժշկական և այլ դատափորձագիտական հետազոտություններ, հետաքննությունը և սեռական բռնությունների, մասնավորապես բռնաբարության հետապնդումը, գաղտնիության նվազագույն ապահովումը (կամ ընդհանրապես չապահովումը) սովորաբար միտված են նորից ցնցելու զոհերին՝ դրանով նրանց և մյուս զոհերին հիմնականում առավել դժկամ դարձնելով քայլ անել, հայտնել և հետապնդել: Սոցիալական հետևանքներից և մշակութային սահմանափակումներից բացի բռնության մասին չհայտնելու պատճառներից կարող են նաև լինել հանցագործից, և ինչպես մատնանշված է UNODC (ՄԱԿ-ի Թմրանյութերի և հանցագործությունների դեմ պայքարի գրասենյակ) հետազոտությունում, «ոստիկանությունից վախենալը, հատկապես կրկին զոհ դառնալու վտանգը»¹⁶: Անհրաժեշտ է մտապահել, որ հետապնդումը պետական իշխանության կողմից կատարվող բռնություն և վիրավորանք

¹⁴ *Putting Women First: Ethical and Safety Recommendations for Research on Domestic Violence Against Women* (Document WHO/FCH/GWH/01.1). Geneva: WHO, 2001թ., էջ 9:

¹⁵ ԱՀԿ/WHO-ն լավատեղյակ է այս փաստին: «Քանի որ կանայք հաճախ խարանվում կամ մեղադրվում են բռնության համար, որին ենթարկվում են, բռնության դեպքերի չափից շատ հաղորդումը հավանական չէ: Գործնականում կողմնակալության հնարավոր ձևը կարող է արտացոլել բռնության մասին իր փորձառությունն ի հայտ բերելու հարցվողի պատրաստակամությունը, որը կարող է տարբեր լինել տարբեր տարիքային խմբերի, տարբեր աշխարհագրական պայմանների և տարբեր մշակույթների ու երկրների համար ...», *WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women*, 2005 թ., էջ 23. Չնայած որ հետազոտությունն իրականացրած փորձագետների խումբը լավատես է, որ մի շարք միջոցներ (ինչպես ուսումնասիրության գործիքների ստանդարտացումը, հարցաթերթիկի նախափորձարկումն ու հարցում անցկացնողների ինտենսիվ վերապատրաստումը) կարող են օգնել «նվազեցնելու կողմնակալությունը, մեծացնելու բացահայտումը և նվազեցնելու միջոտեղանքային փոփոխականությունը հավանականությունը», նրանք այնուամենայնիվ ընդունում են, որ բացահայտմանն առնչվող մնացած կողմնակալությունը կարող է հանգեցնել բռնության մակարդակի թերի գնահատման և որ տարածվածության տվյալները, որոնք ներառված են զեկույցում, «պետք է համարվեն յուրաքանչյուր տեղանքում բռնության իրական տարածվածության նվազագույն չափումները» Ibid, էջ 23:

¹⁶ *Indicators, crime and violence against women*. UNODC paper, էջ 3: Ներկայացվել է 2007թ. Հոկտեմբերի 5-ին կանանց նկատմամբ բռնության չափման ցուցիչներին նվիրված Փորձագետների խմբի հանդիպմանը (2007թ. 8-10-ը հոկտեմբերի. Ժնև):

է: Պարտադիր չէ, որ դա իրականացվի միայն ոստիկանների կողմից: Զոհերը կարող են նման փորձառություն ունենալ՝ հայտնվելով այլ ծառայություններ մատուցողների, օրինակ՝ առողջապահության կամ սոցիալական ապահովման համակարգերի առջև: Ուստի հիմքեր կան կարծելու, որ բռնաբարության կամ այլ սեռական հանցագործությունների և բռնության 'մութ թիվը' (օրինակ ոստիկանության գրանցած բռնաբարությունների և այլ դեպքերի և իրականում դրանց թվի տարբերությունը) կարող է բավականին բարձր լինել:

Այս մշակույթում մարդիկ, մասնավորապես կանայք, բաց չեն իրենց կյանքի ինտիմ կողմերի հետ կապված, հատկապես եթե դրանք լավ չեն համապատասխանում գերակշռող սոցիալական կարծրատիպերին (սովորաբար հայրիշխանական) և սոցիալական նորմերին ու իգական սեռի առաքինության մասին ավանդական պատկերացումներին, որոնք մոտենում են որոշ (ընկալելի) արգելքների, որոնք կարող են ազդել նրանց հասարակական վարկի վրա, որ իրենք ուզում են ունենալ և կարող են «վարկաբեկել» նրանց այլ անձանց աչքում. (նույնիսկ եթե դա իգական սեռի չդատապարտող և հոգատար հարցազրույցավար է, որը ձգտում է լավ գեկույց պատրաստել) բռնության գոհ լինելու կարգավիճակի բացահայտումն ու ընդունումը նույնպես նվազեցնում է նրանց ինքնագնահատման մակարդակը:

Չնայած որ ոչ բոլոր դեպքերի մասին հայտնելը ինքնին անցանկալի արդյունք է, քանի որ աղավաղում է իրական պատկերը, այն ի հավելումն, ունի բականին վտանգավոր լրացուցիչ հետևանք: Քողարկելով իրական իրավիճակը՝ ոչ բոլոր դեպքերի մասին հայտնելը (հատկապես երբ խոսքը վերաբերում է փոքր թվերին) կարող է հանգեցնել ինքնագոհացման:

Դեմ առ դեմ հարցազրույցների մեթոդաբանությունը, որը մշակութային առումով հարմար չէ աշխարհի այս հատվածում կանանց շրջանում նրանց անձնական կյանքի հետ կապված խիստ զգայուն խնդիրների շուրջ հարցում իրականացնելու համար և բերում է տեղեկացվածության խեղաթյուրման, խիստ անտեղի է նաև մեկ այլ պատճառով: Միանգամայն հնարավոր է, որ հետազոտության արդյունքներն ընկնեն այն անհատների, կազմավորումների և քաղաքական ուժերի ձեռքը, որոնք նախընտրում են ժխտել գենդերային բռնության լայն տարածվածությունը:

Այս տեսակետը շատ լավ է ձևակերպել նաև ԱՀԿ/WHO-ն: Իր կարևորագույն փաստաթղթերից մեկում ԱՀԿ/WHO-ն շեշտում է, որ «բարոյագիտական առումով անընդունելի է իրականացնել վատ նախապատրաստված (նախագծված) ուսումնասիրություն, որը չի համապատասխանում հետազոտության հիմնական նպատակներին: Մա հատկապես ճշմարիտ է կանանց դեմ բռնության ուսումնասիրությունների դեպքում, երբ կանանց խնդրում են բացահայտ ներկայացնել դժվարին և ցավագին փորձառությունը և երբ խնդրո առարկայի բնույթը կարող է կանանց վտանգի ենթարկել: Գործնականում նույնպես մտահոգիչ է, թե արդյոք հետազոտության փաստաթղթերով իջեցվում է ընտանեկան բռնության մակարդակը այնպիսի միջավայրում, երբ առկա փաստերը վկայում են հակառակը: Միայն տվյալները կարող են ավելի վատ լինել, քան տվյալների բացակայությունը, որովհետև քիչ տարածվածության հաշվարկները կարող են օգտագործվել՝ հարցականի տակ դնելու բռնության մտահոգության արժանի օրինական ոլորտ լինելը»¹⁷:

Մակայն կանանց դեմ բռնության (VAW) հարցումների ամբողջ իմաստը, ինչպես ձևակերպված է ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղարի գեկույցում, «քաղաքական կամքը խթանելը և ...օրենսդրական և քաղաքական բարեփոխումների հանգեցնելն է»¹⁸:

Փաստը, որ գենդերային բռնության դրսևորումները և հանգամանքները քիչ են հաղորդվում, հանգեցնում է հակառակ արդյունքների, քանի որ դժվար է համոզել թե՛ հանրությանը և թե՛ իշխանություններին (Կառավարություն, Խորհրդարան, տեղական և տարածքային կառավարման մարմիններ), որ գենդերային բռնությունը լուրջ խնդիր է և որ այն ունի լուրջ ֆիզիկական, մտավոր, սեռա-առողջական և այլ հետևանքներ և անդրադարձներ, ուստիս դրա դեմ պայքարն ու դրա կանխարգելումը պետք է դառնա գերակայություն շահագրգիռ բոլոր կողմերի համար: Ընկալումներն ու մտածելակերպը փոխելու և գենդերային կամ ընտանեկան բռնությունը որպես խնդիր մարդկանց

¹⁷ *Putting Women First: ...* Geneva: WHO, 2001թ., էջ 15.

¹⁸ ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղարի գեկույց, էջ 68:

շրջանում վեր հանելու, իրազեկության բարձրացման միջոցառումներ և քարոզարշավներ և քաղաքական միջոցառումներ, և այլն, նախաձեռնելու և դրանց օժանդակելու համար անհրաժեշտ են արժանահավատ փաստեր:

Սա է պատճառներից մեկը, թե ինչու լրիվ գաղտնի հարցումները նախընտրելի են որպես կանանց դեմ բռնության խորն ուսումնասիրությունների լրացուցիչ գործիքներ, քանի որ դրանք կարող են օգնել խուսափել էապես քիչ տվյալներ ստանալու ծուղակից և ստանալ ավելի վստահելի եզրային արժեքներ ու գնահատականներ գենդերային բռնության բոլոր դրսևորումների տարածվածության (և տարածման ուղորտի) մասին մշակութային միանման համատեքստերում¹⁹. Թեկուզև նման հարցումները կարող են առաջ բերել մեծ մեթոդաբանական, տեխնիկական, կազմակերպական, ֆինանսական և այլ խնդիրներ, դրանք իրավամբ կարող են լինել երևույթի մասշտաբների և տարբեր կողմերի համեմատաբար ճշգրիտ սահմանման ոչ միայն ամենա, այլ գուցե **միակ** արդյունավետ միջոցը:

Մեր ուսումնասիրությունը, թեկուզև մակերեսային ձևով, ներկայացնում է այս տեսակետի նշանակությունը: Կտրուկ հարցին, թե արդյոք նախքան 15 տարեկան դառնալը նրանց որևէ մեկը սեռական հպման ենթարկել է կամ փորձել է նրանց հարկադրել ինչ-որ սեռական բնույթի բան անել իրենց կամքին հակառակ, հարցման մասնակիցների միայն 0.1%-ն է դրական պատասխան տվել, ընդ որում՝ բռնացողը՝ եղել է տղա ընկերը:

Մակայն երբ միննույն հարցը տրվել է հարցման մասնակիցներին հարցազրույցի վերջում, գաղտնիություն ապահովող ինչ-որ ձևով, (քարտի միջոցով, որտեղ նրանք պետք է նշեին ուրախ կամ տխուր դեմք և փակեին ծրարում), ինչն առնվազը տեսականորեն կարող էր պաշտպանել նրանց ինքնությունը, հարցվողների 9.2%-ը այսինքն, **92 անգամ ավելին** դրական պատասխան է տվել:

Հենց այս թերտեղեկացումն է, որ օգնում է բացատրել Հայաստանում և Եվրոպայում համապատասխան հարցումների արդյունքների ակնառու տարբերությունը: Հակառակ դեպքում, կարելի էր եզրակացնել, որ այս երկրում ֆիզիկական բռնության ենթարկված կանանց տոկոսն առնվազը երկու, իսկ սեռական բռնության ենթարկվածներինը՝ երեք անգամ ավելի ցածր է, քան Եվրոպայում: Նկատի առնելով կանանց հանդեպ բռնության բոլոր ձևերը՝ տոկոսը կարող էր թվալ առնվազը 1.5 անգամ ավելի ցածր, քան Եվրոպայում:

Կանանց նկատմամբ, ներառյալ ներընտանեկան բռնության դեմ պայքարի աշխատանքային խմբի անդամ Ռոզա Լոզարը ասում է. «Համաձայն այս ոլորտում իրականացված հետազոտությունների, Եվրոպայում բոլոր կանանց մոտավորապես 20%-25%-ը տուժել է ֆիզիկական, իսկ ավելի քան 10%-ը՝ սեռական բռնությունից չափահասության շրջանում: Եթե հաշվի առնվեն կանանց դեմ բռնության բոլոր ձևերը, ապա կանանց մոտ 45%-ը ենթարկվել է բռնության»²⁰: Եվրոպական կանանց լոբբիի 2010թ. զեկույցում նույնպես նշվում է, որ Եվրոպայի բոլոր կանանց 45%-ը ենթարկվել է գենդերային բռնության²¹:

Համաձայն մեր հետազոտության արդյունքների, ֆիզիկական բռնության, սեռական բռնության, հոգեբանական բռնության և ֆիզիկական և կամ սեռական բռնության տարածվածությունը երբևէ

¹⁹ Սա փաստորեն չի քննարկվում ԱՀԿ/WHO հետազոտության փորձագետների կողմից: Նրանք ինքները նշում են, որ իրենց հետազոտության մեջ նկատված տարբերությունները «երեխա տարիքում սեռական բռնության տարածվածության դեմ-առ-դեմ հարցազրույցների միջոցով և այլ գաղտնի ձևերով բացահայտման միջև» համապատասխանում են այլ հետազոտությունների արդյունքներին, որոնք պարզել են, որ հարցվողների համար հաճախ ավելի հեշտ է հայտնել շատ անոթալի վարքի մասին գաղտնի ձևաչափերում: Այնպիսի նուրբ թեմաների հետազոտությունները, ինչպիսիք են սեռական վարքը, արհեստական վիժեցումը, սեռական բռնությունը և բռնի սեռական հարաբերությունը, միշտ ավելի շատ են արձանագրել ռիսկային վարքը, երբ տվյալների հավաքման համար օգտագործվել են անանուն կամ համակարգչային մեթոդներ, քան հարցազրույցներ: *WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women. Initial results on prevalence, health outcomes and women's responses.* Claudia García-Moreno et. al. Geneva: WHO, 2005թ., էջ 53:

²⁰ Logar, Rosa. *Good Practices and Challenges in Legislation on Violence against Women.* Փորձագիտական աշխատություն, որը պատրաստվել է Փորձագիտական խմբի հանդիպման համար՝ նվիրված կանանց դեմ բռնությանն ուղղված բարենպաստ գործելակերպին և օրենսդրությանը. ՄԱԿ-ի գրասենյակ Վիեննայում, Ավստրիա, 26-28-ը մայիսի, 2008թ.: Document EGM/GPLVAW/2008/EP.10, էջ 1:

²¹ *From Beijing to Brussels.* Եվրոպական կանանց լոբբիի Պեկին + 15 զեկույցը ԵՄ գործունեության վերաբերյալ, Բրյուսել, 2010թ., էջ 8:

գուզրնկեր ունեցած կանանց կյանքի ընթացքում համապատասխանաբար կազմում է 8.9%, 3.3%, 25.0% և 9.5%:

Չափահասության շրջանում (15 տարեկանից հետո) կանանց նկատմամբ բռնության և սեռական կյանքի հարկադրման դեպքերի տարածվածությունը, երբ բռնացողը ամուսինը կամ գուզրնկերը չէ, համապատասխանաբար կազմում է 2.3% և 0.1% է:

Անհետատես կլինել կարծել, որ Հայաստանում կանանց դեմ բռնության ընդհանուր մակարդակը մի քանի անգամ ավելի ցածր է, քան Եվրոպայում:

Ուստի, կարելի է համարել, որ մեր հարցման արդյունքում ձեռք բերված տվյալներն ընդամենը արտացոլում են սառցաբեկորի գագաթը:

Թ. Հետագա հետազոտություններ

1. Հիմնականում ուղղված լինելով կանանց նկատմամբ բռնության տարածվածությանն ու դաժանության աստիճանին, ներկա հետազոտությունը միայն ընտրովի է անդրադառնում գենդերային, ներառյալ ընտանեկան բռնության որոշ պատճառների: Կանանց նկատմամբ բռնության արմատական դրդապատճառների խորն ուսումնասիրությունը այն ոլորտներից մեկն է, որը կարելի է առաջիկայում հետազոտել:

2. Ի հավելումն, սույն ուսումնասիրության սկզբունքային որոշիչ եզրակացություններից մեկն այն է, որ հետազոտությունը հստակ և համոզիչ կերպով ցույց է տվել, որ այլ տեսակի հարցումներ (մեթոդաբանություններ) են անհրաժեշտ հասարակության համար առավել կարևոր և մշակութային ու քաղաքական առումով զգայուն հարցերից մեկի՝ գենդերային բռնության ծավալն ու մասշտաբները ճիշտ գնահատելու համար:

3. Իդեալական լուծումը կարող էր լինել ԱՀԿ/WHO հարցաշարին հիմնված հարցումներն ամբողջապես գաղտնի հարցումներով և միևնույն հարցերին բնեղված քանակական հետազոտություններով համալրելը: Ժամանակի ընթացքում պարբերաբար անցկացվող և հետևողական ուսումնասիրություններն անկասկած դրական նշանակություն կունենային, քանի որ դրանք կկարողանային ճշգրիտ ընդգրկել և արտացոլել զարգացումը (դինամիկան) և գնահատել գործադրված ջանքերն ու արձանագրված արդյունքները:

II. Առաջարկություններ

- Գենդերային բռնությունը դեռ կայուն խնդիր է այս երկրում: Ակնհայտը ապացուցելիս վտանգի պայմաններում մենք պետք է ասենք, որ կայուն ջանքեր են անհրաժեշտ այս երևույթի դեմ պայքարելու և այն արմատախիլ անելու համար: Հաջողության հասնելու համար, ինչպես ասվում է ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղարի զեկույցում, «պահանջվում է հստակ քաղաքական կամք, անկեղծ, տեսանելի և վճռական հանձնառություն պետության առաջնորդության բարձրագույն մակարդակներում և անհատների ու համայնքների վճռորոշ, քարոզչական և գործնական գործողությունները»²²:
- Ավելի եռանդուն և լավ-ուղղորդված հանրային իրազեկության բարձրացման քարոզարշավներ են անհրաժեշտ՝ ուղերձը տեղ հասցնելու և «կանանց նկատմամբ իրագործվող բռնությունները անտեսող, հանդուրժող, ներող կամ արհամարհող»²³ և բռնության տարբեր ձևերի դրսևորմանը նպաստող վերաբերմունքի և վարքի դեմ պայքարելու նպատակով: Ուստի և էական է նաև վկայակոչել և ամրապնդել այն սոցիալական և մշակութային նորմերն ու արժեքները, որոնք դրական վերաբերմունք են ձևավորում կանանց նկատմամբ և որոնք անընդունելի են համարում բռնությունն ընդհանրապես և գենդերային բռնությունը մասնավորապես:

²² Կանանց նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերի խորն ուսումնասիրություն: Report of the Secretary-General. UN doc. A/61/122/Add.1. N.Y., 2006թ., էջ 9:

²³ ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղար Բան-Կի-Մունի ուղերձը Կանանց դեմ բռնության բոլոր ձևերի վերացման միջազգային օրվա կապակցությամբ, 25-ը նոյեմբերի, 2008թ.: SG/SM/11942 OBV/748 WOM/1705.

www.un.org/News/Press/docs/2008/sgsm11942.doc.htm

- Չնայած որ ինտիմ զուգընկերոջ կողմից բռնությունը տեղի է ունենում մասնավոր ոլորտում, այն անձնական խնդիր չէ: Բացի այդ այն մարդու իրավունքների պաշտպանության խնդիր է²⁴. Հետևաբար հասարակության անունից պետությունը պարտավորություն ունի պայքարելու կանանց նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերի դեմ, անկախ նրանից, թե ով է հանցագործը, և որտեղ է տեղի ունեցել բռնությունը (այսինքն պայքարել ներընտանեկան/ինտիմ զուգընկերոջ կողմից բռնության դեմ) և սահմանել, պահպանել և վերահսկել գենդերային բռնության բոլոր ձևերի դեմ պայքարի համապարփակ մի համակարգ՝ միևնույն ժամանակ երաշխավորելով հանցագործների դատական կարգով հետապնդման և զոհերի պաշպանության, վերականգնման ու նրանց օգնության ու օժանդակության ցուցաբերման արդյունավետ գործող մեխանիզմներ:
- Գենդերային բռնության դեմ պայքարի ջանքերն էապես կշահեն, եթե Հայաստանի կառավարությունն ավելի նախահարձակ դիրք գրավի *Պետական գենդերային քաղաքականության հայեցակարգի* համապատասխան բաժնի մշակման և գործարկման ուղղությամբ: Բաժինը կարելի է ընդլայնել հայեցակարգի, որը կսահմանի գենդերային բռնության դեմ Կառավարության քաղաքականության հիմնական սկզբունքներն ու մոտեցումները և հայեցակարգային հիմք կատեղծի ապագա օրենսդրական դաշտի համար:
- Կանանց նկատմամբ բռնության հայկական օրենսդրությունը պետք է համապարփակ լինի: Համաձայն ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 2006թ. դեկտեմբերի 19-ի Թիվ 61/143 որոշման, որն ընդունվել էր ի պատասխան կանանց դեմ բռնության բոլոր ձևերի մասին Գլխավոր քարտուղարի խորն ուսումնասիրության և որում «շեշտվել էր կանանց և աղջիկների նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերին որպես օրենքով պատժելի քրեական հանցագործություն վերաբերվելու անհրաժեշտությունը»,²⁵ պետք է, *այլոց թվում*, Քրեական օրենսգրքում, Ընտանեկան օրենսգրքում և այլն ներառի այնպիսի հասկացություններ, ինչպես՝ «արյունապղծություն», «ընտանեկան բռնություն», «ամուսնական բռնաբարություն» և «կամքին հակառակ սեռական հարաբերություն» տերմինները և պետք է հստակ քրեականացնի դրանք:
- Գենդերային բռնության զոհերի իրագործելի (կենսունակ) պաշտպանություն ապահովելու համար օրենքում պետք է ներմուծվի «հայցի ապահովման միջոց» որպես միջոց զոհերի համար. ովքեր ստիպված չեն լինի ապաստան փնտրել, այլ կմնան տանը, քանի որ դատարաններին իրավունք կտրվի տանից վտարել բռնություն գործադրողին²⁶. Այս կանայք չպետք է հայտնվեն անբարենպաստ վիճակում երեխաների խնամակալության հարցերի հետ կապված: Ի հավելումն, ներընտանեկան բռնության զոհերի համար անհրաժեշտ է ստեղծել սոցիալական ապահովության համապարփակ ցանց (ներառյալ ֆինանսական օժանդակության կազմակերպումը):
- Արդյունավետ լինելու համար օրենքը պետք է նաև արտացոլի եվրոպական տարածված մոտեցումները և հիմնվի եվրոպական երկրների և կազմավորումների փորձառությանը և գործելակերպին: Չափանիշներ և մեխանիզմներ սահմանելիս առաջինն ու ամենակարևորն այն է, որ օրենքը համապատասխանի Կանանց դեմ բռնության, ներառյալ ընտանեկան բռնության կանխարգելման և վերացման կոնվենցիայի հիմքում ընկած փիլիսոփայությանը. Կոնվենցիան վերջնական տեսքի կրելի 2011թ. սկզբին: Այսպիսով, սպասվող օրենքը պետք է ստեղծվի չորս հիմնասյուների վրա՝ (պաշտպանություն, դատական կարգով հետապնդում, կանխարգելում և

²⁴ Ավելի շատ ուշադրություն պետք է դարձվի քարոզարշավներին և այլ հանրային կարծիք ձևավորող ջանքերին՝ առաջ տանելու այն գաղափարը, որ մարդու իրավունքները վերախմաստավորվել են այսօրվա աշխարհում և որ դրանք այլևս չեն սահմանափակվում հանրային ոլորտով, այլ վերաբերում են նաև անձնական ոլորտին:

²⁵ *General Assembly Resolution 61/143* adopted on 19 December 2006. UN Document A/RES/61/143, էջ 3:

²⁶ Մինչև այժմ գերակշռող մտածելակերպն ու գործելակերպը ոստիկանության և դատական իշխանությունների համար ավելի շուտ զոհին քան բռնի հանցագործին տանից հեռացնելն է: Ինչպես իրավամբ նշում է Չերիլ Ա. Թոմասը, «Այս գործելակերպը վտանգում է ընտանեկան գոնության իրավական բարեփոխման հիմնական նպատակները՝ զոհի ապահովություն և հանցագործի պատասխանատվություն:» Thomas, Cheryl A. *Legal Reform on Domestic Violence in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union*. Փորձագիտական աշխատություն, որը պատրաստվել է Փորձագիտական խմբի հանդիպման համար՝ նվիրված կանանց դեմ բռնությանն ուղղված բարենպաստ գործելակերպին և օրենսդրությանը. ՄԱԿ-ի գրասենյակ Վիեննայում, Ավստրիա, 26-28-ը մայիսի, 2008թ.: Document EGM/GPLVAW/2008/EP.01, էջ3-4:

քաղաքականություն)²⁷. Ուստի այն պետք է լինի ավելի համապարփակ և ընդգրկուն օրենք, այլ ոչ թե պարզապես Օրենք ընտանեկան բռնության մասին:

- Չնայած որ օրենքները կարևոր են (հատկապես գենդերային հավասարության և ընտանեկան բռնության մասին օրենքները), դրանք ինքնին համայնաբույժ միջոց չեն, քանի որ էական է դրանց կիրարկումը: Բացի այդ, անհրաժեշտ են օրենքի կիրարկման հստակ, լավ մտածված, թափանցիկ և արդյունավետ ընթացակարգեր:
- Ընդհանուր առմամբ գենդերային բռնության դեմ պայքարի ոլորտում քաղաքականությունը պետք է հիմնավորված լինի համապարփակ/ամբողջական մոտեցման վրա, որը ներառում, համակարգում և ներդաշնակեցնում է կրթությունը, կանխարգելումը, հետաքննումն ու դատական կարգով հետապնդումը, պատիժը և զոհերի վերականգնումն ու նրանց օժանդակության ցուցաբերումը, հատկապես ֆինանսական օգնությունը և այլ ջանքերը, ինչպես բնակարանի տրամադրում, իրավական խորհրդատվություն և այլն:
- Նմանօրինակ մոտեցումը կհանգեցնի մի համապարփակ, ճկուն և արդյունավետ համակարգի ստեղծման, որն ուղղված է կանանց դեմ բռնության կանխարգելմանը, արագ արձագանքմանը, դատական կարգով հետապնդմանն ու վերականգնմանը: Դրա լրիվ և արդյունավետ կիրառումը պետք է գերակայություն համարվի Կառավարությունում: Այս մոտեցումը կարևոր է նաև ազգային քաղաքականության ամրապնդման և համաձայնեցված ու համապարփակ ռազմավարության (Մասնավոր և հանրային ոլորտներում կանանց նկատմամբ բռնությունների բոլոր ձևերի դեմ պայքարի Ազգային գործողությունների ծրագիր) ձևակերպման համար: Սկզբունքորեն, այն հիմքեր կստեղծի ապագայում այս համակարգին աստիճանական անցման համար, ինչը ոչ թե պարզապես կբխի կանանց շահերից, այլև կմիավորի կանանց կարողությունները, հեռանկարներն ու փորձառությունը:
- Համարժեք քաղաքականության ձևակերպումն ու կիրառումը և այլ միջոցառումների նախաձեռնումը երաշխավորելու և Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման (CEDAW) հանձնաժողովի եզրափակիչ դիտարկումներին համապատասխանություն ապահովելու նպատակով անհրաժեշտ է ստեղծել հատուկ կառավարական մարմին կամ համակարգող հաստատություն, որին կհանձնարարվի միջոցառումներ իրականացնել կանանց նկատմամբ գենդերային բռնության բոլոր ձևերի դեմ պայքարելու նպատակով:
- Անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռնարկել, ծրագրեր իրականացնել բռնության նախնական կանխարգելման ուղղությամբ: Քանի որ սա բարդ խնդիր է, ապա ծրագրերը պետք է իրականացվեն տարբեր նախարարությունների և գործակալությունների համատեղ ջանքերով:
- Առկա է առողջապահական ոլորտին և այլ բժշկական ընթացակարգերին վերաբերող օրենսդրության, մասնավորապես իրավական ակտեր մշակելու անհրաժեշտություն, որոնք կերաշխավորեն բռնության վերլուծությունն ու նույնականացումը:
- Առողջապահական ոլորտում բռնության հայտնաբերմանն ուղղված ծրագրերի մշակումն ու իրականացումը, ինչպես օրինակ պարբերական զննության ծրագրերը, կարող են էապես մեղմացնել բռնության հետ կապված խնդիրը և ու նվազեցնել առողջապահական հոգսերը:
- Բժշկական անձնակազմի գիտելիքներն ու հմտությունները գենդերային բռնության զոհերին հայտնաբերելու և նրանց անհրաժեշտ օժանդակություն (այդ թվում՝ սոցիալական, իրավական և հոգեբանական օգնություն) ցուցաբերելու կարողությունը բարելավման կարիք ունեն: Հետևաբար շատ արդյունավետ կարող են լինել այս հարցի լուծմանն ուղղված՝ վերապատրաստման ծրագրերը:
- Առողջապահական և կրթական հաստատություններում, համայնքային կառույցներում և ոչ կառավարական երիտասարդական և մանկական կենտրոններում հոգեբանական, իրավական, խորհրդատվական և սոցիալական ծառայությունների մատուցման հնարավորությունների

²⁷ Տես՝ CAHVIO (2009) 4 FIN document (check through www.coe.int/violence)

ստեղծումը կարող է արդյունավետ միջոց լինել գենդերային բռնության գոհերին օժանդակելու գործընթացում:

- Շատ կարևոր է հանրային կարծիք ձևավորել բռնության խնդրին համարժեք վերաբերմունքի վերաբերյալ, մշակել և իրականացնել հանրային իրազեկման ծրագիր, որն ուղղված կլինի կարծրատիպերի հաղթահարմանը, և երաշխավորել այս ոլորտում ոչ կառավարական կազմակերպությունների լայնածավալ մասնակցությունը:
- Դժվար իրավիճակում գտնվող անձանց և գենդերային բռնության գոհերին օժանդակելու նպատակ հետապնդող միջոցառումները պետք է իրականացվեն պետության հովանու ներքո և անհրաժեշտ ենթակառուցվածքների, ներառյալ ապաստանների, ժամանակավոր ապաստանների, մասնագիտացված սոցիալական օժանդակության կենտրոնների և այլնի միջոցով: Այս տեսանկյունից, պետության կողմից անվճար ծառայությունների շրջանակում սոցիալ-հոգեբանական և առողջության վերականգնման ծրագրերի երաշխավորումը նվազ կարևոր չէ:
- Համապատասխան պետական և ոչ կառավարական կազմակերպություններում 24-ժամյա թեժ գծի ստեղծումը կարող է իրավամբ շատ արդյունավետ լինել դժվար իրավիճակում գտնվող անձանց օժանդակելու առումով:
- Գենդերային բռնության վերաբերող տեղեկատվության հավաքման այլընտրանքային համակարգի ստեղծումը կարևոր է բռնության խնդրի գնահատման և վերլուծության ու արդյունավետ ծրագրերի և միջոցառումների ձևակերպման համար:
- Նկատի առնելով այս խնդրի բազմագործոն բնույթը՝ բռնությունը հաղթահարելուն կամ նվազեցնելուն ուղղված միջոցառումների արդյունավետության բարձրացումը հիմնվում է միջ-սեկտորային և միջգործակալական համագործակցությանը:
- Ընդունվում է, որ կարիք կա բարելավել և վերակազմավորել գենդերային բռնության գոհերին տրամադրվող օժանդակությունն ու ծառայությունները: Հիմնվելով հետազոտության արդյունքների և միաջազգային փորձառության վրա, կարելի է առաջարկել, որ ստեղծվեն գոհերին բազմակողմանի աջակցության ցուցաբերման կենտրոններ, որոնք կներառեն գոյություն ունեցող տեղեկատվական և խորհրդատվական կենտրոնները, ապաստանները և բժշկական կամ իրավական ծառայություններ մատուցող կենտրոնները, և կստեղծվի մշտական 24-ժամյա թեժ գծերի և արդյունավետ արձագանքող ուղղորդող ծառայությունների մի համակարգ:
- Անհրաժեշտ է հզորացնել ազգային մարմնի տեղեկատվություն և վիճակագրական տվյալներ հավաքելու կարողությունը:
- Դեռևս պետք է տեղի ունենան նորմատիվ անցումներ (օրինակ՝ այն գաղափարի ընդունումը, որ կլին գոհը չպետք է հեռանա հայրենի տանից և գնա ապաստան, այլ պետք է հեռանա հանցագործը և այլն, կամ որ համարժեք փոխհատուցման վճարներ/ վնասների փոխհատուցում պետք է տրամադրվի ընտանեկան բռնության գոհերին): Ուստի բոլոր հիմնական շահագրգիռ կողմերը, ինչպես՝ կառավարական կազմավորումները, քաղաքացիական հասարակությունը ներկայացնող կազմակերպությունները և միջազգային կազմակերպությունները, պետք է ուշադրությունը բնեռեն թե՛ իրավական բարեփոխան, թե՛ քաղաքականության փոփոխության և թե՛ քարոզարշավների վրա:
- Կրթական բաղադրիչը պետք է ամրապնդվի և առավել նշանակություն ստանա, քանի որ այն առավել երկարաժամկետ ջանքեր է խթանում, քան մեկ անգամյա քարոզարշավները, հասանելի է գոհերին, հանցագործներին և լայն հասարակությանը և իրականացվում է կանոնավոր հիմքով: Սա պետք է ներառվի թե՛ ֆորմալ, և թե՛ ոչ ֆորմալ կրթական համակարգերում: Գենդերային, ներառյալ ընտանեկան բռնությունը զգալիորեն կնվազի և ի վերջո արմատախիլ կարվի միայն այն ժամանակ, երբ մշակութային առումով դառնա անհարկի և երբ լայն հասարակությունն ընդհանրապես չհանդուրժի այս երևույթը: Թեկուզև ոչ այնքան տարածված (քանի որ որոշ հասարակություններում, որոնք հանդուրժում և նույնիսկ խրախուսում են տղամարդկանց

շովինիզմն ու տղամարդկությունը) բռնությունը արդարացնող և քողարկող մշակութային տեսակետները դեռ չեն ընկրկում այսօրվա հայ հասարակությունում, և քանի դեռ լավ համակարգված և հետևողական ջանքեր չեն գործադրվել հանրային ընկալումը և ընդհանուր մտածելակերպը փոխելու ուղղությամբ, միշտ էլ հավանականություն կա, որ մեկ օր հին և հայրիշխանական նորմերի և գործելակերպի ակունքները կարող են գերիշխել՝ դրանով կանանց ենթարկելով բռնության թաքնված վտանգին: Այս հեռանկարն ամբողջապես ենթադրական չէ, քանի որ մի շարք սոցիալական խմբեր, որոնք ունեն հայրիշխանական տեսակետներ, իշխող դիրք ունեն հասարակությունում և կարող են ազդել և «ախտահարել» բնակչության մեծ հատվածների:

- Հետևաբար հատուկ շեշտ պետք է դրվի կրթական նյութերի ստեղծման և օգտագործման վրա, որոնք փորձում են ներգործել վարքի և վերաբերմունքի փոփոխություններին, ինչպեսև փորձի վրա հիմնված ուսումնառության վրա, երբ մարդիկ ձեռք են բերում գիտելիքներ հակասությունների կանխարգելման և հաղթահարման, արդյունավետ միջանձնային հաղորդակցության և այլնի վերաբերյալ՝ նմանակող (դերային) խաղերի միջոցով:
- Անհրաժեշտ է մեծացնել կանանց նկատմամբ բռնության առողջապահական, տնտեսական, քաղաքական, սոցիալական և այլ հետևանքների ու ազդեցությունների նկատմամբ տղամարդկանց (հատկապես կարծիք ձևավորողների առաջնորդող, տեսանելի և իշխանական պաշտոններ զբաղեցնողների) դյուրագգաց դարձնելու ջանքերը:
- Առաջընթացը համարժեքորեն չափելու և իրավիճակը արդյունավետ վերահսկելու նպատակով անհրաժեշտ է ընդունել և հետևողականորեն օգտագործել կանանց դեմ բռնության համապատասխան ցուցիչների համապարփակ մի հավաքածու: Միավորված ազգերի կազմակերպության Մարդու իրավունքների գերագույն հանձնակատարի գրասենյակի (OHCHR) առաջարկած մոտեցումը լավ մեկնարկային կետ է: Այս ցուցիչները պետք է «ներառեն (պարզորոշ հասկանալի դարձնեն) կանանց նկատմամբ բռնության վերացման ոլորտում պետությունների *հանձնառության, ջանքերի և այս ջանքերի արդյունքների* բոլոր կողմերը»: